

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

**NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE – TEORIE A
PRAXE**

Martina Ondráková

Bakalářská práce

2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina ONDRÁKOVÁ**

Studijní program: **B6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociologie**

Název tématu: **Náhradní rodinná péče – teorie a praxe**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) Zpracování rešerše, jejímž východiskem je doporučená literatura.
- 2) Projekt šetření.
- 3) Sběr, analýza a interpretace dat.
- 4) Zpracování podrobné struktury textu.
- 5) Zpracování klíčové kapitoly.
- 6) Vstupní kapitoly, úvod, závěr a abstrakt.
(Každá etapa je zakončena konzultací).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Archerová, Caroline. Dítě v náhradní rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2001
Matějček, Zdeněk. Osvojení a pěstounská péče. 1.vyd. Praha: Portál, 2002
Matějček, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. 3.vyd. Praha: Portál, 2000
Matějček, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. 1.vyd. Praha: Portál, 1999
Matějček, Zdeněk a Dytrych, Zdeněk. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. 1.vyd. Praha: Grada,1999
Schooler, Jayne. Adopcia-vztah založený na sľube. 1.vyd. Bratislava, 1999
Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů
Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Lívia Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi při psaní této bakalářské práce pomáhali. Konkrétně mé konsultantce doc. PhDr. Jadwize Šanderové, CSc. za její cenné rady při vedení práce. Dále pak sociálním pracovníkům, kteří mi poskytli nejen teoretické, ale i praktické informace z oblasti náhradní rodinné péče. Poděkování patří také mé rodině za psychickou podporu.

V Pardubicích dne 28. března 2008

Martina Ondráková

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem náhradní rodinné péče v ČR. Charakterizuje pojem "náhradní rodinná péče", její typologii, legislativní ukotvení a poukazuje na problémy, se kterými se potýká. Pro popsání problematiky náhradní rodinné péče byly použity výsledky výzkumů převzaté z dostupné literatury. Cílem těchto zkoumání bylo zmapování situace v pěstounských rodinách v ČR. Práce obsahuje zjištění z dotazování, která autorka práce osobně realizovala v rodinách s náhradní rodinnou péčí z mikroregionu Hlinecko. Záměrem rozhovorů bylo, aby respondenti sami uvedli, jaké faktory v jejich případech stěžují výkon náhradní rodinné péče.

Klíčová slova:

- Náhradní rodinná péče,
- adopce,
- pěstounská péče,
- problémy pěstounské péče,
- výzkumy pěstounských rodin.

The substitutional family care - theory and practice

Abstract

This thesis is dealing with the topic of substitutional family care in the Czech Republic. It defines the term 'substitutional family care', its typology, legislative background and identifies problems that the substitutional family care deals with. To describe the issues of the substitutional family care were used the results of related researches which have been assumed from available literature. The purpose of these researches was to map the situation within the foster families in the Czech Republic. In the thesis there are listed findings from questioning, which have been realized by the author personally within the foster families from the Hlinsko region. The intention of the questioning was to let the respondents to mention themselves which factors have negative influence on the processing of the substitutional family care.

Key words:

- Substitutional family care,
- adoption,
- foster care,
- problems of foster care,
- research on foster families.

OBSAH

ÚVOD	11
I. ZÁKLADNÍ POJMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	13
1. Náhradní rodinná péče	13
2. Přehled typů náhradní rodinné péče	13
2.1. Osvojení (adopce)	13
2.1.1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině	14
2.1.2. Dítě vhodné do osvojení.....	15
2.1.3. Mezinárodní osvojení.....	16
2.2. Pěstounská péče	16
2.2.1. Poručenství a opatrovnictví.....	17
2.2.2. Význam pěstounské péče	18
2.2.3. Typy pěstounské péče	18
3. Předadopční a předpěstounská péče.....	19
II. PROBLÉMY NRP – CO UKÁZALY VÝZKUMY	20
1. „Pěstouni mají právo na služby“	20
1.1. Skladba pěstounských rodin.....	20
1.2. Názory respondentů na systém pomoci pěstounským rodinám	21
1.3. Návrhy respondentů na zlepšení poskytovaných služeb.....	23
1.3.1. Požadovaná pomoc.....	24
2. Výzkum pěstounských rodin v letech 1999 – 2001	26
2.1. Jaké jsou motivy pěstounství?.....	26
2.2. Možnost pěstounů „vybrat si dítě“	27
2.3. Míra informovanosti.....	27
2.4. Pomoc psychologa	28
2.5. Odborné služby	28

2.6.	Vztahy s okolím	29
2.7.	Představy pěstounů o budoucnosti rodiny	29
2.8.	Rodičovství psychologické a biologické.....	29
2.9.	Předpoklady úspěšné pěstounské péče.....	30
3.	Shrnutí výsledků výzkumů.....	31
III. ROZHOVORY S DOTAZOVANÝMI.....		32
1.	Metodologie získávání informací.....	32
2.	Postup při vyhodnocování dat.....	33
3.	Popis situace v jednotlivých rodinách.....	33
	1. rodina.....	33
	2. rodina.....	34
	3. rodina.....	34
	4. rodina.....	34
	5. rodina.....	34
	6. rodina.....	35
	7. rodina.....	35
	8. rodina.....	35
	9. rodina.....	36
	10. rodina.....	36
	11. rodina.....	36
4.	Problémy, na které jsem se při rozhovorech zaměřila	37
	4.1. otázka: Znesnadňuje generační rozdíl mezi dětmi a pěstouny jejich vzájemnou komunikaci?.....	37
	Rozhovor v 1. rodině.....	37
	Rozhovor v 2. rodině.....	38
	Rozhovor ve 3. rodině	38

Rozhovor ve 4. rodině	39
Rozhovor v 5. rodině.....	39
Rozhovor v 6. rodině.....	40
Rozhovor v 7. rodině.....	40
Rozhovor v 8. rodině.....	40
Rozhovor v 9. rodině.....	41
Rozhovor v 10. rodině.....	42
Rozhovor v 11. rodině.....	42
Závěr:	43
4.2. otázka: „Využívají dotazovaní služeb sociálních pracovníků, státních institucí, popřípadě organizací zabývajících se náhradní rodinnou péčí?“ .	43
Rozhovor v 1. rodině.....	44
Rozhovor v 2. rodině.....	44
Rozhovor ve 3. rodině	44
Rozhovor ve 4. rodině	45
Rozhovor v 5. rodině.....	45
Rozhovor v 6. rodině.....	45
Rozhovor v 7. rodině.....	46
Rozhovor v 8. rodině.....	46
Rozhovor v 9. rodině.....	46
Rozhovor v 10. rodině.....	47
Rozhovor v 11. rodině.....	47
Závěr:	47
4.3. „Která služba by podle dotazovaných usnadnila průběh NRP v jejich rodině?“	48
Rozhovor v 1. rodině.....	48
Rozhovor v 2. rodině.....	48

Rozhovor ve 3. rodině	48
Rozhovor ve 4. rodině	49
Rozhovor v 5. rodině	49
Rozhovor v 6. rodině	49
Rozhovor v 7. rodině	49
Rozhovor v 8. rodině	50
Rozhovor v 9. rodině	50
Rozhovor v 10. rodině	50
Rozhovor v 11. rodině	50
Závěr:	50
ZÁVĚR.....	52
Seznam použité literatury.....	53
Přílohy	56

ÚVOD

Rozhodnutí přijmout cizí dítě do své péče je bezpochyby jedním z nejsložitějších, které rodiče ve svém životě učiní. Existují pro to různé důvody: bezdětné páry toužící po dětech; „úplné“ rodiny, které chtějí pomoci některým z mnoha dětí umístěných v dětských domovech, a další. Odhodlání osvojit si dítě nebo si jej vzít do pěstounské péče je prvním, a ve své podstatě nejzásadnějším, krokem k získání nového člena rodiny. Dále pak pro rodiče následuje náročná, ale naprosto nezbytná cesta přes úředníky, dotazníky a psychologická vyšetření, na jejímž konci je však vidina šťastných dětí a rodičů.

V České republice žije asi 20 000 dětí, které z nejrůznějších důvodů nemohou žít ve své biologické rodině. Tyto děti jsou vychovávány v ústavních zařízeních. Toto číslo je bezpochyby alarmující. Proč alarmující? Má odpověď na tuto otázku je poněkud obsáhlejší: Právě v rodinném prostředí se odehrává naše primární socializace, vytváří se naše osobnost, formujeme si prvotní představy o světě a o vztazích mezi lidmi. Na svět přicházíme jako „nepopsaný list“ a pro svůj duševní i fyzický rozvoj potřebujeme jako sociální bytosti někoho, kdo se nám bude věnovat, v prvních letech života nám zajistí naše základní potřeby, ale pomůže nám také orientovat se v životních situacích, ve kterých se například v průběhu dospívání ocitáme. Rodinné prostředí na nás má zásadní vliv, a to nejen po stránce materiální, ale především nás připravuje po stránce psychické a sociální na vstup do života. Do života, ve kterém budeme žít a vystupovat vůči ostatním lidem jako sociálně zdatní jedinci, kteří jsou schopni navazovat vztahy a umět jednat s druhými.

Nechci tvrdit, že v ústavní péči je o děti špatně postaráno. Problematika výchovy dětí v ústavní péči je téma velice rozsáhlé a komplexní. Chci především zdůraznit, že mezi základní práva dítěte patří vyrůstát v rodině. A jak jsem již uvedla, v ČR žije 20 000 dětí v ústavních zařízeních. Proto se mi toto číslo jeví jako alarmující.

Náhradní rodinná péče (dále NRP) je způsob, jak opuštěným dětem poskytnout rodinné zázemí. Závěrem uvedu citát Vojtěcha France z roku 1884, který je víc než výstižný: „Děti ty zasluhují pečlivé pozornosti, any samy brániti se nedovedou. Hleďme z nich odchovati sobě zdravé, duševně i tělesně vyvinuté,

vzdělané občany a nebude nám třeba starati, se později o trestance a mrzáky.“
[Matějček a kol. 1999; 25].

Cílem mé práce je zjistit, s jakými problémy se potýkají konkrétní rodiny, které poskytují „cizím“ dětem náhradní rodinnou péči. Nejprve jsou vysvětleny základní pojmy související s NRP. Dále jsou popsány výsledky ze sociologických a psychologických výzkumů, které se zaměřují na problematiku pěstounské péče. V poslední části jsou uvedeny relevantní poznámky z rozhovorů s dotazovanými a konkretizovány problémy, které z dotazování vyplynuly. V závěru práce jsou shrnuta zjištění vyplývající ze získaných dat.

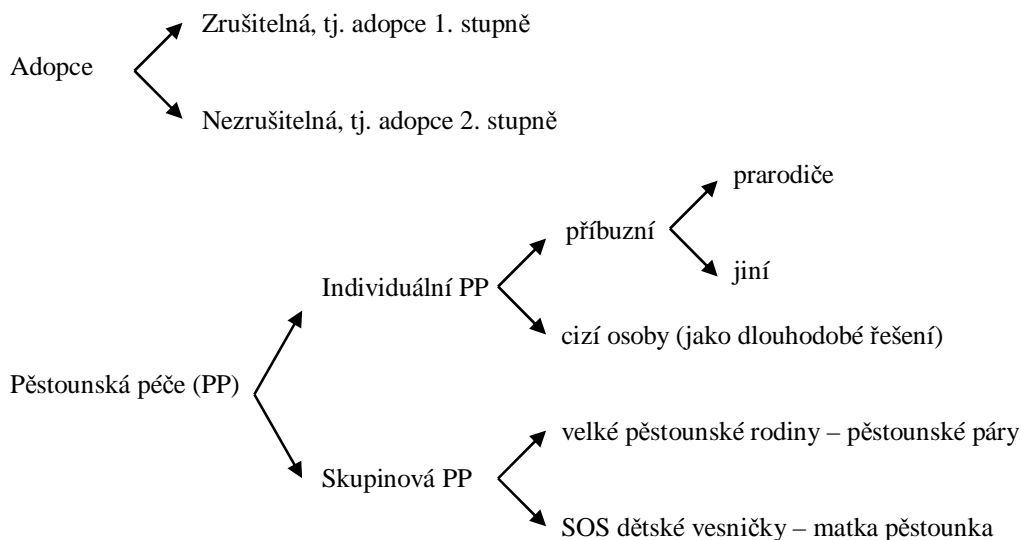
I. ZÁKLADNÍ POJMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

1. Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče (dále NRP) je Zdeňkem Matějčkem specifikována jako „forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče“ [Matějček a kol. 1999; 31]. NRP je občas zaměňována s pojmem „náhradní rodinná výchova“. Její podstatou je také péče o děti, které nemohou být vychovávány ve vlastní rodině, ale v tomto případě se nejčastěji jedná o „ústavní péči, kde je dítě vychováváno až do své dospělosti“ [c.d.; 31].

2. Přehled typů náhradní rodinné péče

Obr. 1 Přehled typů NRP

Zdroj: [Matějček a kol. 1999; 32]

Dalším typem adopce je mezinárodní osvojení.

2.1. Osvojení (adopce)

„Osvojení vedle svého hlavního poslání, kterým je a zůstává nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívá výchovou, péčí a láskou zároveň k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojenec žít. [...] Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci za vlastní opuštěné

dítě a mají k němu stejná práva i povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem, tj. osvojeným dítětem, a jeho původní rodinou osvojením zanikají“ [Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová 2002; 13-14].

„Osvojením, a to bez zřetele k tomu, jde-li o osvojení prvního stupně, tj. zrušitelné, či druhého stupně, tj. nezrušitelné, vzniká mezi osvojencem a osvojitelem takový obdobný poměr, jako mezi pokrevními rodiči a nezletilými dětmi: kromě toho mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vzniká zároveň příbuzenský poměr“ [c.d.; 14].

2.1.1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Osvojením se zabývá hlava čtvrtá zákonu o rodině. Jak uvádí zákon, osvojení je nejkvalitnějším typem náhradní rodinné péče, protože osvojenec žije v rodinném prostředí. Dochází k vytváření příbuzenských vztahů a rodiče osvojence k němu mají plnou rodičovskou zodpovědnost.

O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Zákon však stanovuje řadu podmínek, které musí být splněny, aby mohlo dojít k osvojení. Pokud jsou všechny tyto podmínky splněny, soud rozhodne o osvojení. Tímto dochází ke vzniku osvojení.

Osvojitel se stává rodičem osvojence, a proto se musí jednat o osobu, která se bude o osvojence řádně starat a vychovávat jej. Osvojitelem může být pouze fyzická osoba, která zaručuje způsobem svého života, že osvojení bude prospěšné dítěti i společnosti. Osvojitel musí mít způsobilost k právním úkonům. „Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel nebo manželka rodiče dítěte i osamělá osoba. Při dnešním nedostatku dětí právně volných a fakticky k adopci vhodných mají osamělé žijící osoby, tj. neprovdané ženy a svobodní muži, jen malou naději, že by mohli dítě do osvojení získat. [...] Největší naději na získání dítěte mají tedy manželské dvojice“ [Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová 2002; 15]. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být také přiměřený věkový rozdíl.

K osvojení je zapotřebí souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Jsou-li zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich

souhlasu, pokud po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě.¹ Nebo po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka. O splnění těchto podmínek rozhoduje soud. Existuje také možnost, že rodiče dají souhlas s osvojením předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Souhlas je možné odvolat pouze do té doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče osvojitelů.

Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Osvojení (kromě osvojení nezrušitelného) může být soudem zrušeno jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou.

Zákon stanovuje dva druhy osvojení: zrušitelné osvojení a nezrušitelné osvojení. V případě zrušitelného osvojení zůstávají v rodném listu osvojence původní rodiče, práva a povinnosti rodičů však přecházejí na osvojitele. Zrušitelné osvojení se využívá v případě, kdy je dítě mladší jednoho roku. Nezrušitelné osvojení se využívá častěji. V rodném listu osvojence jsou zapsáni osvojitelé. Tento typ osvojení nelze zrušit. Nezrušitelně osvojit je možné pouze dítě starší jednoho roku. Toto osvojení nelze zrušit ani v případě, když se později zjistí, že dítě trpí nějakou zdravotní vadou, apod. „Osvojitelé spojují tedy definitivně a navždy svůj osud s osudem tohoto určitého (adoptovaného čili „vyvoleného“) dítěte“ [c.d.; 15]. Naději získat dítě do osvojení mají spíše manželské páry než osoby samostatně žijící.

2.1.2. Dítě vhodné do osvojení

Dle zákona o rodině je možné osvojit pouze dítě právně volné, tzn., že je vyřešen vztah mezi dítětem a jeho původní rodinou. K osvojení může dojít pokud:

- a) Zákonní zástupci dítěte dají souhlas k osvojení.
- b) Rodiče dali souhlas s osvojením předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Tento souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Souhlas je možné odvolat pouze do té doby, než je dítě umístěno do péče

¹ Tzn.: „Dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě“ [Plecitý 2007; 99].

budoucích osvojitelů. Souhlasu rodičů není zapotřebí pokud po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila žádná překážka (tzv. absolutní nezájem rodičů). Nebo rodiče po dobu nejméně šesti měsíců neprojevovali opravdový zájem o dítě (tzv. kvalifikovaný nezájem rodičů).

c) Rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti (např. pro zneužití rodičovských práv a povinností).

d) Rodiče dítěte zemřeli.

2.1.3 Mezinárodní osvojení

Pokud se pro dítě nedaří najít vhodnou rodinu v zemi původu, je možné provést mezinárodní osvojení. Toto osvojení je upraveno „Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1. 6. 2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Haagská úmluva jasně stanoví postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi jeho původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně“ [Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová 2002; 15]. Mezinárodní osvojení je doprovázeno složitějšími formalitami. Je zapotřebí jednat nejen s kompetentními institucemi v zemi osvojitelů, ale především v zemi osvojovaného dítěte. (V příloze 3 uvedena statistika adopcí dětí z ČR do zahraničí za rok 2006).

2.2. Pěstounská péče

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželům. Jediným rozhodujícím činitelem

z hlediska právního je tu zájem dítěte. Svazek pěstounů s dítětem je podstatně volnější, než je tomu při osvojení“ [c.d.; 16].

Pěstounskou péčí nevzniká formální příbuzenský vztah mezi dítětem a pěstounem, avšak citové vazby, které se utvářejí, bývají mnohdy stejně silné.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu. Narozdíl od osvojení zaniká dosažením zletilosti dítěte. Z velmi závažných důvodů ji může zrušit soud. Pěstoun je povinen zajistit dítěti řádnou výchovu.

V obecných záležitostech týkajících se dítěte mohou pěstouni rozhodovat sami, ale v zásadních rozhodnutích mají stále hlavní slovo biologičtí rodiče (nebo zákonní zástupci) [c.d.; 16]. Někteří žadatelé o náhradní rodinnou péči, s nimiž jsem hovořila se vyjádřili, že mají vůči dětem „maximální povinnosti a zodpovědnost, ale minimální pravomoci“. Jako příklad uvedu zkušenost jedné pěstounky, která mi sdělila, že chtěli dítěti, které mají s manželem v pěstounské péči zařídit cestovní pas, aby jej mohli vzít na dovolenou. K tomu však potřebovali podpis zákonných zástupců dítěte – v tomto případě rodičů (resp. otce, jelikož matka je zbavena způsobilosti k právním úkonům). Otec se však v tu dobu zdržoval mimo nahlášené bydliště a nepodařilo se jej včas zkontaktovat, aby podepsal potřebné dokumenty. Pas se podařilo vyřídit až o měsíc později než byla plánovaná dovolená. Problém nedostatečné pravomoci pěstounů vůči dítěti (resp. vyřizování jeho záležitostí) je možné vyřešit opatrovnictvím.

2.2.1. Poručenství a opatrovnictví

Zákon o rodině (konkrétně hlava pátá) vymezuje pojmy poručenství a opatrovnictví. Opatrovníka ustanovuje soud. Opatrovník vykonává pouze některá rodičovská práva stanovená soudním rozhodnutím, není zákonným zástupcem dítěte. „Rozsah práv a povinností opatrovníka vymezí soud z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna“ [Plecitý 2007; 108].

V případě poručenství „soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že: rodiče dítěte zemřeli; byli zbaveni rodičovské odpovědnosti; byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (a proto nejsou nositeli rodičovské odpovědnosti). Pokud poručník péči osobně vykonává, má on i dítě nárok na totéž hmotné zabezpečení, jako by šlo o

pěstounskou péči. Poručník je zákonným zástupcem dítěte“ [Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová 2002; 17-18].

2.2.2. Význam pěstounské péče

Podle Z. Matějčka je cílem pěstounské péče poskytnutí náhradního rodinného prostředí dětem, pokud:

- a) „nemohou dlouhodobě vyrůstat v prostředí rodiny tvořené jejich vlastními biologickými rodiči;
- b) ústavní (neosobní či málo personalizovaná) péče ohrožuje či narušuje jejich vývoj;
- c) nemohou být z nejrůznějších důvodů (právních, zdravotních, sociálních, psychologických) svěřeny do osvojení“ [Matějček a kol. 1999; 35].

2.2.3. Typy pěstounské péče

Individuální pěstounská péče: kdy se o dítě nebo o děti starají pěstoun a pěstounka (v rodinném prostředí). Ti většinou mají již své děti. Pěstounskou péči mohou také vykonávat prarodiče, popř. jiní příbuzní. Pěstounská péče cizích osob je někdy označována jako „klasická“ [c.d.; 36].

Skupinová pěstounská péče: ta probíhá v „zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4-6 nebo i více dětmi přijatými“ [Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová 2002; 16]. Dalším zařízením pro výkon pěstounské péče jsou SOS dětské vesničky, „kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka-pěstounka. Ta mívá většinou ku pomoci další osobu, které se říká „teta“ a která matce pomáhá při vedení domácnosti a výchově dětí. Matka-pěstounka se svěřenými dětmi bydlí v samostatném domečku. Skupina 10-12 takových domečků představuje Vesničku“ [c.d.; 16].

3. Předadopční a předpěstounská péče

Předadopční a předpěstounská péče je „zákonem zajištěná nezbytná doba nejméně tří měsíců před rozhodnutím soudu o adopci nebo pěstounské péči“ [Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová 2002; 26]. Děti i rodiče si v tomto období na sebe pomalu zvykají. Rodiny navštěvuje sociální pracovník, který zastává roli rádce, ale také kontroluje vývoj situace. Rodiny s dětmi absolvují různá psychologická vyšetření. Rodiče a děti se navzájem poznávají. Pokud není zjištěn žádný problém, po uplynutí této doby může začít soudní řízení.

II. PROBLÉMY NRP – CO UKÁZALY VÝZKUMY

1. „Pěstouni mají právo na služby“

V rámci projektu „Pěstouni mají právo na služby“, který se uskutečnil v období od července 2006 do července 2007 byl proveden sociologický kvantitativní výzkum, jehož cílem bylo „ověřit přímo v pěstounských rodinách míru informovanosti pěstounů o jejich právech a nárocích a dále pak zjistit, jaké mají pěstouni zkušenosti s poskytovanými službami a jaké jsou jejich konkrétní potřeby“ [Bubleová a kol. 2007; 9]. Cílovou skupinou, na kterou se výzkum zaměřil jsou pěstounské rodiny, které byly vybrány z databáze organizací a institucí zabývajících se problémy pěstounských rodin. Sběr dat proběhl pomocí standardizovaného dotazování formou poštovní ankety. Rozesláno bylo 1705 dotazníků, návratnost byla 40% (686) respondentů. Pro následující část práce čerpám data z publikace s názvem „Pěstouni mají právo na služby“, která byla vydána k tomuto projektu.

1.1. *Skladba pěstounských rodin*

Výzkum se mj. zabývá sociodemografickou strukturou pěstounských rodin, jelikož tyto údaje jsou důležité pro identifikování skladby pěstounských rodin. „Na otázky v dotazníku odpovídaly osoby, kterým byly děti do pěstounské péče svěřeny, nebo v případě společné péče obou manželů, osoby, které věnují péči o děti a domácnost více času. V důsledku toho se do výběrového souboru dostalo 91% žen a pouze 9% mužů“ [c.d.; 11]. K uvedené problematice jsou tedy k dispozici názory převážně z pohledu žen. Pro získání relevantních odpovědí však bylo ale směřodonné, aby odpovídaly osoby, které se pěstounské péči věnují každý den a řeší problémy s ní spojené.

Věková struktura rodin a struktura podle vzdělání jsou ve výzkumu porovnávány s populací ČR (viz obr. 2 a 3): V pěstounských rodinách je oproti populaci více zastoupena střední generace (36-55 let). Z výzkumu dále vyplynulo, že pěstouni jsou oproti populaci vzdělanější.

Obr. 2 Pěstouni podle věku

	Ženy		Muži	
	Rodiny pěstounů	Populace ČR	Rodiny pěstounů	Populace ČR
21-35 let	14%	29%	11%	33%
36-40 let	11%	8%	13%	9%
41-45 let	18%	8%	16%	9%
46-50 let	19%	8%	20%	9%
51-55 let	15%	10%	16%	10%
56 a více let	23%	37%	24%	30%

Zdroj: [Bubleová a kol. 2007; 11]; odpovídalo 686 respondentů; statistiky ČSÚ za rok 2005

Obr. 3 Pěstouni podle úrovně dosaženého vzdělání

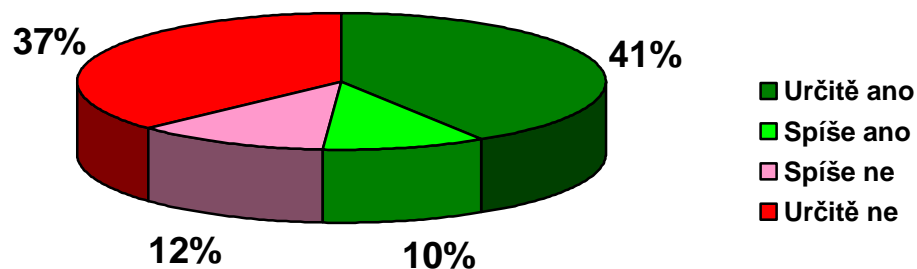
	Ženy z pěstounských rodin	Muži z pěstounských rodin	Populace ČR
Základní bez vyučení	10%	6%	18%
Vyučení bez maturity	30%	42%	40%
Maturita	45%	33%	32%
Vysoká škola	15%	19%	10%

Zdroj: [Bubleová a kol. 2007; 12]; odpovídalo 686 respondentů; statistiky ČSÚ za rok 2005

1.2. *Názory respondentů na systém pomoci pěstounským rodinám*

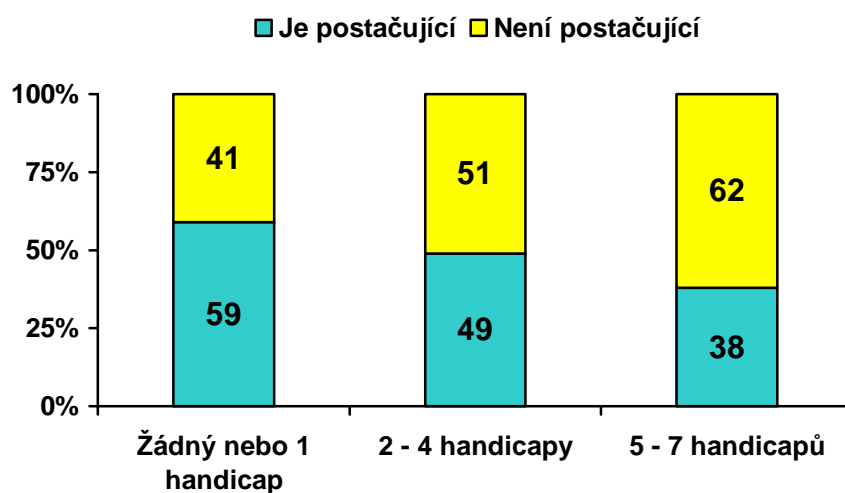
Z výzkumu vyplývá, že polovina dotazovaných považuje pomoc poskytovanou pěstounským rodinám za dostačující, druhá polovina respondentů se vyjádřila opačně. Nespokojenost pěstounů se systémem pomoci roste přímo úměrně s tím, s čím více problémy se pěstounské rodiny potýkají. Názory dotazovaných pěstounů jsou konkrétněji zobrazeny na následujících grafech (viz obr. 4, 5, 6).

Obr. 4 **Považujete pomoc poskytovanou u nás pěstounským rodinám za dostatečnou?**

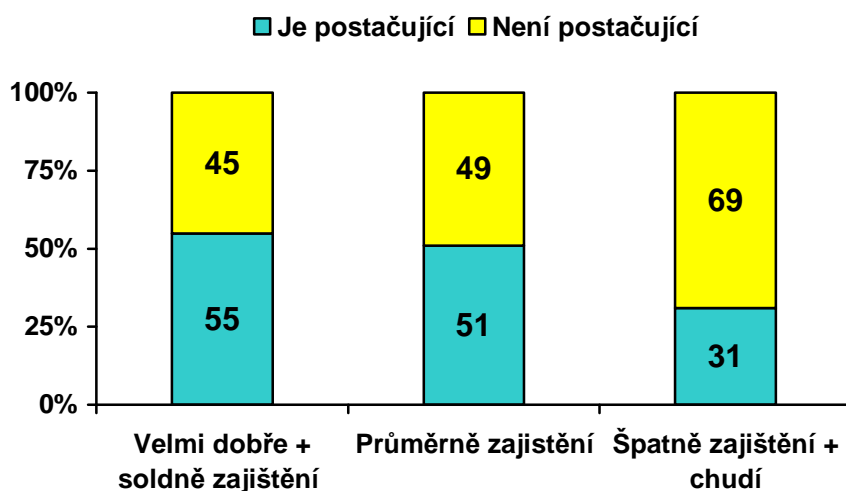
Zdroj: [Bubleová a kol. 2007: 34]; odpovídalo 686 respondentů

Obr. 5 **Hodnocení účinnosti pomoci pěstounským rodinám a počty handicapů u dětí svěřených do pěstounské péče**

Zdroj: [Bubleová a kol. 2007: 41]; odpovídalo 686 respondentů

Obr. 6 Hodnocení účinnosti pomoci pěstounským rodinám a materiální zajištění domácnosti pěstounů

Zdroj: [Bubleová a kol. 2007: 41]; odpovídalo 686 respondentů

1.3. Návrhy respondentů na zlepšení poskytovaných služeb

Dotazovaní mj. odpovídali na dotaz, zda je třeba zkvalitnit oblast poskytování služeb nebo systém finančních příspěvků. Odpovědi na tuto otázku rozdělují respondenty také na dvě skupiny. Pěstouni, kteří se starají o děti s více poruchami nebo se potýkají s jinými problémy, by uvítali zlepšení a rozšiřování poradenství a služeb². Rodiny s horším materiálním standardem upřednostňují zvyšování finančních příspěvků³.

Další otázka zjišťovala na koho se pěstouni obrazejí, pokud potřebují pomoci s problémy souvisejícími s pěstounskou péčí. 35% respondentů se vyjádřilo, že si problémy dokáží vyřešit sami. 65% dotázaných v případě potřeby s řešením problémů hledá pomoc u někoho jiného (viz obr. 7).

² Pro rozšíření poradenství a služeb se vyslovilo 53% ze všech dotázaných.

³ 47% všech dotazovaných se domnívá, že je nutné věnovat se především zvýšení finančních prostředků. Ve výzkumu není uvedeno, jaká kritéria byla stanovena pro porovnání materiálního zajištění rodin.

Obr. 7 **Kdo je hlavním zdrojem pomoci pěstounům při řešení problémů s výchovou dětí v pěstounské péči**

Nikdo, na problémy většinou stačí sami	35%
Lékař, psycholog nebo jiný odborník	19%
Sociální pracovnice	17%
Členové širší rodiny, příbuzní	8%
Nějaké občanské sdružení či jiná nestátní instituce	7%
Pěstouni z jiných rodin	7%
Poradna o péči o děti či jiná poradna	3%
Přátelé, sousedé	2%
Nikdo, většinou neví, kde hledat pomoc, jsou bezradní	2%

Zdroj: [Bubleová a kol. 2007: 37]; odpovídalo 686 respondentů

Potřeba pomoci při řešení problémů souvisí mj. s počtem dětí v pěstounské péči. V rodinách, kde vyrůstá pouze jedno dítě v pěstounské péči je soběstačných 42%. V rodinách s více dětmi v pěstounské péči je soběstačných 27 – 30%. Na soběstačnost rodin má zásadní vliv případný handicap dětí a jeho kumulace. Z rodiny, kde svěřené dítě netrpí žádnou nebo jednou poruchou, je soběstačných 48%. Oproti tomu v rodinách s výskytem handicapů u 5-7 dětí je soběstačných pouze 12%. (Tyto rodiny mnohem častěji potřebují pomoc lékařů, popř. jiných odborných pracovníků).

1.3.1. Požadovaná pomoc

Respondenti byli vyzváni, aby sami uvedli, jedno opatření, které by nejvíce přispělo k řešení situace v jejich rodině. Z odpovědí vyplynulo, že dotazovaným by napomohlo v řešení problémů zlepšení poskytované pomoci v oblasti poradenství a služeb před zvýšením finančních příspěvků (viz obr. 8).

Obr. 8 Opatření, která by nejvíce napomohla řešení situace pěstounských rodin

(Odpovědi v %)

Pomoc s péčí o děti s výchovnými a vzdělávacími problémy, pedagogicko-psychologické poradenství	14
Finanční příspěvky, finanční výpomoc nespécifikovaná	11
Nespécifikovaná pomoc s řešením problémů bydlení	7
Služby umožňující volný čas pěstounů	7
Nespécifikovaná pomoc při zajištění samostatného bydlení dospělých dětí	6
Jiná pomoc při přechodu dětí do samostatného života	6
Finanční příspěvky na vzdělání a mimoškolní aktivity dětí	5
Lepší spolupráce se sociálními pracovníky/ obecními úřady	5
Finanční příspěvek na úpravy/stavbu bytu/domu	5
Pomoc s péčí o zdravotně postižené děti	5
Právní pomoc/poradenství, informování o právech a nárocích pěstounů	5
Legislativní úpravy nároků pěstounů	5
Finanční příspěvek na jinou konkrétní věc	4
Finanční příspěvky na provoz domácnosti	3
Finanční příspěvky na mimořádné výdaje pro děti	2
Finanční příspěvek na zajištění samostatného bydlení dospělých dětí	2
Finančních příspěvků na potřeby zdravotně postižených dětí	1
Jiná odpověď	7

Zdroj: [Bubleová a kol. 2007: 44]; odpovídalo 686 respondentů

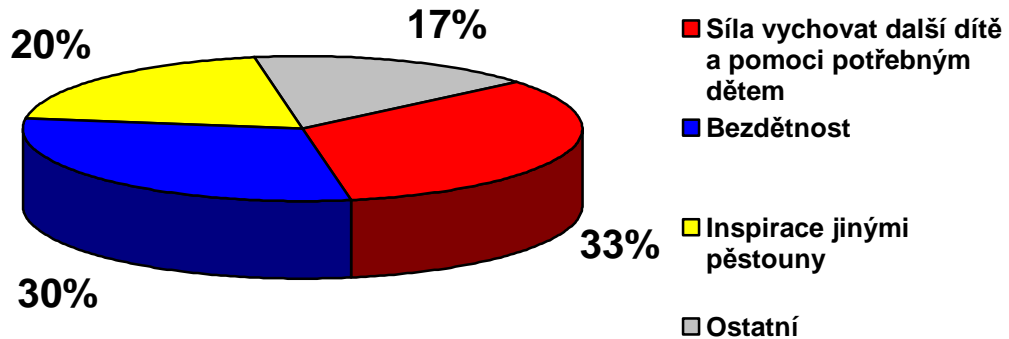
2. Výzkum pěstounských rodin v letech 1999 – 2001

V této části práce čerpám z dat, která byla zveřejněna v časopise Náhradní rodinná péče. V článku „Výzkum pěstounských rodin – co ukázaly rozhovory“ [Sobotková 2003; 28] jsou popsány výsledky psychologického výzkumu pěstounských rodin v rámci olomouckého občanského sdružení Isis a brněnského Sdružení pěstounských rodin v letech 1999 - 2001. Rozhovorů se zúčastnilo 44 úplných pěstounských rodin a 6 neúplných rodin (pouze s pěstounkou). Dotazování proběhlo na poradensko-rekreačních pobytech těchto sdružení, aby bylo pro pěstouny vytvořeno klidné prostředí. Respondentům bylo položeno patnáct otázek. Výzkum je zaměřen na „důležité otázky života pěstounských rodin, jejich zkušenosti a názory“ [c.d.; 28]. Zjištění z tohoto zkoumání mě nasměrovala k problémům, se kterými se potýkají rodiny s NRP. V následujících odstavcích se budu věnovat jednotlivým bodům tohoto výzkumu, které považuji pro mou práci za relevantní.

2.1. Jaké jsou motivy pěstounství?

První otázka zjišťovala motiv pěstounství (viz obr. 9). Právě aspekt motivace bývá jedním z hlavních faktorů ovlivňujících následné fungování NRP. Z výzkumu vyplývá, že nejčastějšími podněty k rozhodnutí se pro pěstounskou péči jsou „síla vychovat další děti a poskytnutí pomoci potřebným dětem“ [c.d.; 28]. Dalším významným motivem je bezdětnost. Některé rodiny raději zažádají o svěření dítěte do pěstounské péče než o osvojení, protože proces osvojení bývá provázen dlouhými čekacími lhůtami. 20% rodin uvedlo, že se nechaly inspirovat příkladem jiných pěstounských rodin nebo z televizních pořadů zabývajících se touto tematikou. V článku je také zmiňována problematika motivace, kdy si žadatelé o pěstounskou péči chtějí tímto způsobem vyřešit ekonomickou situaci rodiny (např. dočasná nezaměstnanost ženy) nebo hledají „společníka“ pro své vlastní dítě. Tyto případy se ale vyskytují ojediněle. Přesná čísla k tomuto motivu pěstounství však nejsou v článku uvedena a z jiných zdrojů se mi je nepodařilo dohledat. Domnívám se, že na tuto otázku by ani většina lidí pravdivě neodpověděla.

Obr. 9 Motivace pěstounství

Zdroj: [Sobotková 2003: 28]

2.2. Možnost pěstounů „vybrat si dítě“

Ve druhé otázce pěstouni odpovídali, jestli „měli možnost volby dítěte a zda je pro ně osobně tato možnost důležitá“ [c.d.; 28]. Význam tohoto faktoru spočívá v tom, že pěstouni (ale i zájemci o NRP celkově) by měli reálně zvážit o kolik dětí se dokáží postarat a zda například zvládnou poskytnout dobrou péči postiženému dítěti. Výzkum ukázal, že většina rodin si vzala první nabídnuté dítě. 20% dotázaných uvedli, že si děti nechtěli vybírat, protože by měli „výčitky svědomí vůči dětem, které si nevybrali“. 13% dotázaných využilo možnosti vybrat si dítě a z toho 3 rodiny si děti do pěstounské péče nevzali právě proto, že se jednalo o tři sourozence nebo o zdravotně postižené.

2.3. Míra informovanosti

Aby žadatelé o NRP dokázali lépe porozumět svěřeným dětem a sžít se s nimi, je třeba znát informace o jejich předchozím životě. Pěstouni by měli vědět, jakými obtížnými situacemi děti prošly (např. důvody, proč byly děti odebrány z původní rodiny apod.⁴) a jaký je jejich zdravotní stav. Je logické, že na základě těchto údajů pak dokáží lépe reagovat v případných krizových situacích a řešit je.

⁴ Tyto informace poskytuje sociální pracovník.

Právě poruchy chování⁵ u dětí bývají nejčastější příčinou problémových situací v rodině. Pěstouni se shodli, že dostatečné informace mohou sloužit jako prevence problémů. Na „míru informovanosti“ pěstounů se dotazovala otázka třetí. „Informovanost o dětech bývá obecně lepší u malých dětí předaných ze zdravotnických zařízení, ale i zde poměrně často není naznačena prognóza vývoje dítěte“ [c.d.; 28]. I pěstouni potvrzují, že pokud si brali dítě ze zařízení zdravotnických, poskytnutí informací o jeho anamnéze bylo lepší. Autorka článku však také vznáší otázku, jak jsou děti z dětských domovů informovány o jejich budoucí náhradní rodině. Podle pracovníků školního dětského domova tento aspekt není nijak standardizován a jsou v něm patrné nedostatky [c.d.; 29]. Konkrétní výsledky odpovědí nejsou v článku uvedeny.

2.4. Pomoc psychologa

Čtvrtý dotaz zjišťoval, zda pěstouni využívají služeb psychologa. Asi 20% rodin zatím této možnosti nevyužila. Dále se prokázalo, že některé rodiny jsou zatíženy určitou „stereotypní“ představou o práci psychologa. Domnívají se, že pokud se svěří do péče odborných poradců, prokáží tím nezvládnutí zátěžové situace a upozorní na „nenormálnost“ v jejich rodině. 45% rodin psychologa navštěvuje z preventivních důvodů (sledují se např. potíže dítěte s učením, zdravotní problémy, apod.). 36% rodin odbornou pomoc vyhledaly až v případě potřeby – děti začaly krást, projevují se sklony ke kriminalitě, atd. Tyto rodiny také hodnotily práci psychologů. 11 rodin projevilo spokojenost, 5 rodin bylo s prací psychologů nespokojeno.

2.5. Odborné služby

Následující otázka zjišťovala, jak jsou rodiny spokojeny s odbornými službami, kterými se v tomto kontextu rozumí „práce sociálních pracovníků, státních institucí a nestátních organizací zabývajících se NRP“ [c.d.; 29]. Jsou to právě odborné služby, které by měly být oporou rodin s NRP. 11% respondentů projevilo s uvedenými službami naprostou nespokojenost. Jako důvody uvedli „malou pohotovost a pružnost služeb a někdy i jejich nekompetentnost“ [c.d.; 29]. Ostatní

⁵ „krádeže, drogy, kázeňské problémy, agresivita aj.“ [Sobotková 2003; 29]

dotazovaní mají ke službám určité připomínky, ale jinak jsou s nimi spokojeni. Přesnější čísla o názorech pěstounů nejsou v tomto výzkumu uvedeny.

2.6. *Vztahy s okolím*

Pro fungování NRP jsou bezpochyby důležité vztahy se širší rodinou a okolím. Jestliže například sousedi ostentativně projevují svůj nesouhlas s tím, že si rodina vzala do své péče cizí děti a vytvářejí stresové situace, je pravděpodobné, že sžívání dětí s novým prostředím bude obtížnější. Nezanedbatelnou roli v celém procesu NRP hrají i příbuzní. Výzkum ukázal, že 40% rodin nemá s okolím žádné problémy. Zároveň však také uvádějí, že jejich vzájemný vztah se utvářel postupně. Příbuzní i bližší okolí (např. sousedi) měli zpočátku jisté předsudky vůči pěstounství. 10% rodin má určité zkušenosti s negativní odezvou okolí. Jako jednu z reakcí uvedli; „Proč sem taháte ty cikány...?“ [c.d.; 30]. Asi 20% rodin se o okolí nezajímá. Autorka článku však upozorňuje, že případná „uzavřenost rodin“ vůči svému okolí může naznačovat určité dysfunkce v rodině.

2.7. *Představy pěstounů o budoucnosti rodiny*

Osmá otázka se zabývala představami pěstounů o budoucnosti rodiny, v okamžiku, kdy oficiálně skončí pěstounská péče (tj. dosažením zletilosti dětí). 84% rodin uvedlo, že budoucnost vidí jednoznačně jako společnou. „Počítají s dětmi po celý život“ [c.d.; 30]. U odpovědí však byla patrná určitá diference podle funkčnosti rodiny. Pokud se jedná o rodinu s velmi dobrými vztahy, kde se nedělají rozdíly mezi dětmi vlastními a v pěstounské péči, i představy o budoucnosti jsou jednoznačně společné. V „průměrné“ pěstounské rodině se objevují názory typu; „zaleží také na dítěti, zda s námi bude chtít zůstat“. Určité problémy v rodině může signalizovat odpověď, že záleží zcela jen na dítěti, zda bude chtít udržovat i po dosažení zletilosti rodinné vztahy.

2.8. *Rodičovství psychologické a biologické*

Další otázka se zaměřila na úvahu pěstounů nad rodičovstvím „biologickým“ a „psychologickým“. Na tento dotaz mohou nejlépe reagovat rodiny, které mají možnost srovnání – tedy starají se o děti vlastní a zároveň mají děti v pěstounské péči. Tyto rodiny se vyjádřily, že psychologické rodičovství je pro ně obtížnější. Obzvláště pak v případě, kdy je do rodiny přijímáno starší dítě, protože absentuje

fáze dotýkání a mazlení, která je typická pro raný věk dětí a usnadňuje proces sbližování se. Tito pěstouni dále uvedli, že mají občas tendence mít na přijímané děti „měkčí normy“, protože je litují. To pak logicky způsobuje rozepře mezi dětmi vlastními, přijímanými a rodiči.

2.9. Předpoklady úspěšné pěstounské péče

V jedenácté otázce se pěstouni zamýšleli nad „předpoklady úspěšné pěstounské péče“. Z uvedených informací jednoznačně vyplývá, že je naprosto nezbytné mít rád přijímané dítě takové jaké je. Projevovat mu náklonnost nejen slovem, ale i fyzickým kontaktem. Důležité je však také stanovit určitá pravidla, kterých se budou držet jak děti, tak i rodiče. Pěstouni se shodli, že se nevyplácí žádný proces související s NRP uspěchat. Žadatelé o NRP se také nemají bát přiznat si, že se například nedokáží dobře postarat o dítě s handicapem. Lidé, kteří uvažují o tom, že si vezmou dítě do náhradní rodinné péče, by si měli o této problematice zjistit co nejvíce informací a hovořit o svém záměru s odborníky a blízkými lidmi. Při rozhodování se o přijetí cizího dítěte do rodiny je nutné brát ohled na děti, které již v rodině jsou. Pěstouni k uvedeným předpokladům doplnili ještě jeden, pro úspěšnou pěstounskou péči motiv zcela nezbytný – „mít odvalu, nebát se, stojí to za to“ [c.d.; 30]. Zdeněk Matějček ve své knize říká: „Nebojme se práce na sobě samých! Je pravda, že vlastní pokrevní rodiče mají snazší cestu k porozumění dítěti v jeho individualitě a jedinečnosti. Adoptivní rodiče a ostatní vychovatelé v náhradní rodinné péči se k tomuto porozumění musí propracovat. [...] Musí na sobě více pracovat, musí více myslet, více procítit – za to však velkou většinou své nové rodičovství také do větších hloubek prožijí a více si z něho pro růst své vlastní osobnosti odnášejí“ [Matějček a kol. 1999; 93].

3. Shrnutí výsledků výzkumů

Oba výzkumy jsou zaměřeny na problémy, se kterými se potýkají pěstounské rodiny a dále na služby, které jsou v rámci pěstounské péče poskytovány. V prvním výzkumu se více než polovina dotázaných vyslovila, že je s poskytovanými službami spokojena. Ve druhém výzkumu se většina respondentů vyjádřila o poskytovaných službách také kladně⁶. Při řešení problémů pěstouni uvítají spíše pomoc v podobě služeb a poradenství než finančními příspěvky. V druhém výzkumu pěstouni mj. považují za nutné zlepšit poskytování informací o dětech, které jim mají být svěřeny do péče. Za jeden z předpokladů úspěšné pěstounské péče považují dotazovaní právě lepší informovanost o minulosti dětí, protože pak mohou snadněji předcházet případným problémům.

⁶ Většina z dotazovaných, kteří na tuto otázku odpověděli.

III. ROZHOVORY S DOTAZOVANÝMI

1. Metodologie získávání informací

Výzkum je zaměřen na problémy NRP. K získání údajů jsem zvolila kvalitativní metodu sběru dat, konkrétně zakotvenou teorii. Její podstata spočívá v tom, že: „Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v oblasti významné. [...] Pokud chceme vědět, o co jde, je třeba vyrazit do terénu“ [Strauss, Corbinová 1999; 14, 15]. Prvotní představu o fungování a problémech NRP jsem si zformovala z konzultací se sociálními pracovníky z Městského úřadu (dále MÚ) Hlinsko a MÚ Chrudim a dále z výzkumů, které již byly k tomuto tématu provedeny. Cílem dotazování bylo získat informace od respondentů, které směřují k odhalení dalších vlivů, jež působí na průběh a fungování NRP.

Objektem výzkumu je jedenáct rodin s NRP, které žijí v mikroregionu Hlinecko. Rodiny byly vybrány na základě doporučení sociálního pracovníka, který s nimi spolupracuje. Nejprve byli vybraní respondenti kontaktováni z důvodu zjištění, zda budou ochotni zúčastnit se rozhovorů. Po udělení jejich souhlasu jsem je spolu se sociálním pracovníkem z MÚ Hlinsko navštívila.

Dotazování probíhalo následujícím způsobem: Rozhovory zpočátku vedl sociální pracovník, dotazování v jednotlivých rodinách rozebírali aktuální potíže, které je trápí a průběh fungování NRP. Dále jsem v rozhovoru pokračovala již samostatně s doplňujícími otázkami, které byly v závislosti na průběhu hovoru modifikovány. První část dotazování je zaměřena na problémy vznikající v důsledku běžného rodinného života. Druhá část je věnována vnějším faktorům, které ovlivňují fungování pěstounské péče.

Snahou při dotazování bylo, aby dotazovaní sami spontánně uvedli, s jakými problémy se právě oni potýkají. Jelikož si dotazovaní nepřáli být při rozhovorech nahráváni, záznamy jejich výpovědí byly provedeny formou zapisování poznámek. Dotazovaní byli informováni, že údaje, které sdělí, budou použity jako zdroj informací pro výzkum k bakalářské práci.

2. Postup při vyhodnocování dat

1. Záznamy z rozhovorů byly nejprve přepsány do formy přehledných poznámek a důkladně prostudovány. Dále byly identifikovány stěžejní údaje každého rozhovoru.

2. Následně byly údaje podrobeny komparaci. Zjišťovala jsem podobnost nebo shodu jevů mezi rozhovory navzájem. (Zda se určitý jev vyskytuje i v jiných rozhovorech).

3. Identifikovaným jevům byly přiděleny názvy. Dále jsem se zaměřila na indikátory, které jevy doprovázejí:

- v jakých souvislostech dotazování o jevu hovoří,
- příčiny jevu,
- „intervenující podmínky“ – zaměstnání, vzdělání, ekonomický status, atd. [Strauss, Corbinová 1999]
- následky jevu.

4. Shrnutí výsledků a opětná komparace.

5. Zformování teorie na základě zjištěných informací.

Empirická část bude koncipována následovně: Každá kapitola bude uvozena otázkou zaměřenou na daný problém. Dále budou následovat relevantní informace od dotazovaných k danému tématu. Data u každé rodiny stručně shrnu. Na konci kapitoly rozhovory zhodnotím.

3. Popis situace v jednotlivých rodinách

1. rodina

V pěstounské péči prarodičů jsou 15letá dívka a 13letý chlapec (sourozenci). Matka zemřela. Otec je schizofrenik, o děti se nemůže kvůli své nemoci postarat, avšak stýká se s nimi a projevuje o ně zájem. Výchova dětí je ale plně v rukou prarodičů. Děti mají ve škole problémy s prospěchem. Při naší návštěvě vyplynulo, že prarodiče děti nezvládají ani výchovně. Pěstounská péče od roku 2007. Vzdělání pěstounů: oba vyučení.

2. rodina

V pěstounské péči je 17letý chlapec (na jaře bude zletilý). Pěstounkou je sestra babičky nezletilého. Matka chlapce je schizofrenička, o chlapce se nemůže starat, otec chlapce o něj neprojevuje zájem. Mezi pěstounkou a chlapcem jsou momentálně určité neshody. Přesto byl však dosud průběh náhradní rodinné péče bez větších obtíží. Na chlapcově výchově se podílí ještě dcera pěstounky se svou rodinou. Chlapec a teta spolu vycházejí bez problémů. V jistých situacích však dochází k dezorientaci mezi autoritami. V určitých zákazech a pokynech týkajících se chlapce nevystupuje pěstounka a její dcera vždy jednotně. Chlapec se učí na učilišti, výborně prospívá, ve školním roce 2008/2009 odjíždí studovat na rok do Francie. Péče od roku 1999. Vzdělání pěstounky: vyučena⁷

3. rodina

V pěstounské péči prarodičů je 14letá dívka. Matka zemřela, otec neprojevuje o dívku zájem. Pěstounská péče od roku 2003. Dívka je dle vyprávění babičky málo komunikativní a uzavřená. Ve škole má problémy s prospěchem. Prarodiče se jí snaží sehnat externí doučování, jelikož sami na pomoc s učením nestačí. Vzdělání pěstounů: oba vyučení.

4. rodina

O 13letého chlapce se starají prarodiče. V této rodině se jedná o péči jiné fyzické osoby. Matka zemřela, otec neprojevuje zájem. Také generační rozdíl. Chlapec dle vyprávění babičky ve škole špatně prospívá, chybí mu motivace. Babička studium s chlapcem nezvládá. Jisté zlepšení v chlapcově prospěchu bylo zaznamenáno, když se chlapci věnovala jeho sestřenice. Pravidelně se s ním učila, prospěch se znatelně zlepšoval. Jiné problémy mezi chlapcem a babičkou nejsou, vychází spolu dobře. Péče prarodičů od roku 2006. Vzdělání pěstounů: oba vyučení.

5. rodina

V pěstounské péči prarodičů je 18letý chlapec. Matka zemřela, otec neprojevuje zájem. Pěstounská péče od roku 1998. Ačkoliv je mezi chlapcem a

⁷ Dcera pěstounky vystudovala vysokou školu.

prarodiči věkový rozdíl 60 let, na problémy v důsledku generačního rozdílu si nestěžují. Chlapec studuje na střední škole, výborně prospívá. Rozumí si i v ostatních záležitostech. Vzdělání pěstounů: oba vyučení.

6. rodina

V této rodině se jedná o klasickou zprostředkovanou pěstounskou péči. Žadatelé o pěstounskou péči jako důvod uvedli touhu po dalším dítěti. Mají jedno vlastní dítě – chlapce, kterému je 3,5 roku. Do pěstounské péče chtěli holčičku ve věku 2-5 let, aby byla tedy věkově blízko jejich synovi. Dotazovaní se také domnívali, že mladší dítě se bude v rodině lépe adaptovat a snadněji se bude formovat jeho další vývoj osobnosti. Do pěstounské péče si nakonec vzali 3 sourozence – chlapci jsou nyní ve věku 7 a 5 let, holčičce jsou 4 roky. Biologičtí rodiče se o děti nemohou postarat (jsou to bezdomovci, o děti nejeví zájem). Pěstounská péče je od roku 2006. Všechny tři děti měly vady řeči. Díky péči pěstounů došlo ke značnému zlepšení. V rodině vše funguje bez problémů. Pěstouni usilují o změnu příjmení dětí na jejich příjmení. Vzdělání pěstounů: oba vyučení.

7. rodina

O 15letou dívku se starají prarodiče. V této rodině se jedná o péči jiné fyzické osoby. Matka nejeví zájem, žije v zahraničí. Otec projevuje zájem občas. Péče prarodičů od roku 1996. Dívka se učí na učilišti, má problémy s prospěchem. Jinak jsou však vztahy mezi prarodiči a dívkou velmi dobré. Vzdělání babičky: vyučena.

8. rodina

O 10letého chlapce se starají prarodiče. V této rodině je také stanovena péče jiné fyzické osoby. Matka trpí duševní poruchou, otec neprojevuje zájem. Matka žije ve společné domácnosti s prarodiči (rodiče matky) a chlapcem, podílí se částečně na výchově. Chlapec navštěvuje zvláštní školu. Má však určité zdravotní potíže (vyrážku na tváři, která zasahuje až do oka). Díky velkému zájmu prarodičů o chlapce a jejich péči však došlo u chlapce k zásadnímu zlepšení. Vztahy v rodině jsou velmi dobré. Péče prarodičů od roku 2006. Vzdělání prarodičů: oba vyučení.

9. rodina

O 13letého chlapce se starají prarodiče. Také soudem stanovena péče jiné fyzické osoby. Matka trpí duševní nemocí, nemůže se o chlapce řádně postarat. Otec zpočátku o chlapce projevoval zájem, nyní však prakticky s chlapcem neudrží kontakt. Matka žije ve společné domácnosti s chlapcem a prarodiči (rodiče matky). Chlapec je bezproblémové dítě. Navštěvuje taneční kroužek. V rodině velmi dobré vztahy. V péči prarodičů od roku 2006. Vzdělání prarodičů: oba vyučení.

10. rodina

V této rodině se také jedná o klasickou zprostředkovanou pěstounskou péči. Žadatelé o pěstounskou péči jako důvod žádosti uvedli snahu pomoci cizímu dítěti. Žadatelé měli zájem o svěření konkrétního dítěte do pěstounské péče. Prostřednictvím masmédií (fotka v časopise, kontakt přes organizaci zabývající se NRP) se seznámili s chlapcem – u něj nařízena ústavní výchova, matka o něj nejeví zájem, otec není uveden v rodném listě. Chlapec byl v evidenci obtížně umístitelných – má velké zdravotní a psychické potíže. Chlapci je 9 let, v pěstounské péči je od roku 2002. Fiktivní jméno: František. Dotazování mají dále osvojeného dvanáctiletého chlapce. Fiktivní jméno: Karel. Podrobnosti k jeho osvojení se mi nepodařilo zjistit. Vztahy mezi chlapci nejsou úplně dobré. Důvodem může být pravděpodobně žárlivost. Františkovi je vzhledem k jeho vážnému tělesnému postižení věnována větší pozornost. Vzdělání pěstounů: oba vyučení.

11. rodina

V pěstounské péči tety a strýce je 15letá dívka. Původně byla svěřena do pěstounské péče babičce, jelikož její matka zemřela a otec není uveden v rodném listě. S babičkou prý měla dívka velmi dobrý vztah. Babička však v roce 2006 zemřela. Dívka byla tedy svěřena do péče tetě a strýci. Rodina dle informací nemá závažné problémy. Vztahy jsou prý celkem dobré. Dívka je v deváté třídě základní školy. Prospívá výborně. Hlásí se na střední školu. Vzdělání pěstounů: středoškolské.

4. Problémy, na které jsem se při rozhovorech zaměřila

1. „Znesnadňuje generační rozdíl mezi dětmi a pěstouny jejich vzájemnou komunikaci?“ Na tento problém mě upozornily první dva rozhovory, z nichž vyplynulo, že generační rozdíl způsobuje určité problémy v komunikaci.

2. „Využívají dotazování služeb sociálních pracovníků, státních institucí, popřípadě organizací zabývajících se náhradní rodinnou péčí?“

3. „Která služba by podle dotazovaných usnadnila průběh NRP v jejich rodině?“

4.1. otázka: Znesnadňuje generační rozdíl mezi dětmi a pěstouny jejich vzájemnou komunikaci?

Nejprve vysvětlím pojem generace a generační rozdíl. Generací rozumíme „seskupení příbuzných věkových skupin nebo ročníků, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách. [...] Doba trvání jedné generace je asi 25 - 30 let“ [Jandourek 2001, 91]. Lze říci, že příslušníci určité generace jsou ovlivněni způsobem života a myšlenkovými proudy doby, ve které probíhá jejich socializační proces. Generační rozdíl je tedy 25 let a více. Problém generační rozdílnosti vyplynul z rozhovorů s prvními dvěma rodinami. Pěstounky při rozhovorech se sociálním pracovníkem uvedly, že generační rozdíl stěžuje mezi nimi a dětmi komunikaci. Pěstounky mají problém najít s dětmi „společnou řeč“, například v otázkách učení: pěstounky neumějí dětem relevantně poradit, musí jim shánět doučování buď od jiných rodinných příslušníků nebo od studentů, kteří nabízejí doučování (více rozhovor v 1. rodině). Generační rozdílnost má samozřejmě vliv i na ostatní stránky společného rodinného života. Tyto informace mě motivovaly zaměřit se na problematiku generačního rozdílu i v dalších rodinách. V rozhovorech jsou uvedeny pouze sdělení týkající se této problematiky.

Rozhovor v 1. rodině

V této rodině jsou v pěstounské péči prarodičů sourozenci - 15letá dívka a 13letý chlapec. Rozhovor byl veden pouze s babičkou, dědeček dětí nebyl přítomen. Pěstounka přiznala, že mají s dětmi problémy. Jedním z důvodů je špatný školní prospěch. Pěstouni mají snahu se s dětmi doma připravovat do školy. Je pro ně však

obtížné se s dětmi učit, jelikož probíraná látka je pro ně dle slov pěstounky „cizí“. Jako příklad uvedla, že vyučované předměty se obsahově změnily; pěstouni neovládají práci na PC. Uvažují nad možnostmi zajistit dětem doučování. Obtíže v rodině způsobuje i fakt, že pěstouni a děti mají velmi odlišné zájmy a názory. Pro ilustraci: Prarodiče nechápou, proč děti tráví čas na internetu, jelikož v tom nevidí přínos; jedním ze symbolů mladé generace je používání mobilních telefonů, prarodiče však mobilní telefon nevlastní, v této souvislosti uvedli, že nemají pochopení, proč děti neustále posílají někomu sms.

Shrnutí: V této rodině trvá pěstounská péče půl roku. Potencionální příčinou neporozumění mezi dětmi a pěstouny je možnost, že si děti ještě zcela nezvykly na „nový domov“. Ačkoliv se s prarodiči stýkaly před pěstounskou péčí bez problémů, každodenní soužití je náročnější. Prarodiče dokáží děti materiálně zajistit a poskytnout jim láskyplný „domov“, což je velmi důležité. Generační rozdíl však představuje zřejmou příčinu uvedených problémů.

Rozhovor v 2. rodině

Věkový rozdíl mezi chlapcem a pěstounkou je 52 let. Při dotazu sociálního pracovníka, jak spolu vycházejí, pěstounka uvedla, že generační rozdíl způsobuje problémy v komunikaci mezi ní a chlapcem, vznikají rozpory. Dle slov pěstounky se chlapec prý cítí být „dospělým“, avšak pěstounka jej stále považuje za dítě. Obtížně spolu hledají společná témata, chlapec si více rozumí s rodinou dcery pěstounky. Lze říci, že určité neporozumění je přirozené, jelikož chlapci bude 18 let a rozdílnost názorů je pochopitelná.

Shrnutí: I v této rodině je zjevný pěstounčin zájem o chlapce a její snaha zabezpečit jej. Rozpory se vyhroutily v posledním roce. Podle pěstounky se chlapec přímo vyjádřil, že pěstounka kvůli velkému věkovému rozdílu nemůže mít pochopení pro jeho představy o životě.

Rozhovor ve 3. rodině

Při dotazu sociálního pracovníka, zda jsou s dívkou nějaké problémy, odpověděli pěstouni, že je trápí její školní prospěch. Ten je také mimo jiné nejčastější příčinou jejich sporů. V tomto rozhovoru jsem se na problém generační rozdílnosti zeptala nepřímou otázkou, jelikož dotazování o něm sami nehovořili.

Otázka zněla: „Co považujete za další možné příčiny vašich vzájemných konfliktů s vnučkou?“ Dotazovaní odpověděli, že se jim k vnučce „obtížně hledá cesta“. Dívka nemá zájem povídat si s nimi o svých problémech, přáních nebo zážitcích. Dle slov pěstounů vnučka občas říká, že by jí prý stejně neporozuměli, jelikož jsou „staří“. Společné záliby nemají.

Shrnutí: I v této rodině lze říci, že velký věkový rozdíl způsobuje v komunikaci mezi prarodiči a dívkou určité komunikační bariéry.

Rozhovor ve 4. rodině

Rozhovoru v této rodině byla přítomna babička chlapce a jeho sestřenice. Věkový rozdíl mezi babičkou a chlapcem je 56 let. Babička uvedla, že jelikož na výchovu chlapce sama nestačí, pomáhá jí její dcera a chlapcova sestřenice (22 let), která s nimi nyní žije (asi 2 měsíce). Chlapec prý nejeví zájem o žádné koníčky, když už se pro nějakou aktivitu nadchne, nadšení mu dlouho nevydrží. Má problémy s prospěchem. Sestřenice však uvedla, že když se s chlapcem soustavně učí a věnuje se mu (hraje si s ním, tráví spolu volný čas), jsou patrné značné změny k lepšímu. Babička dále sdělila, že příliš nerozumí „moderním vymoženostem“ jako je např. počítač nebo mobil. A to jsou právě věci, které chlapce zajímají. Babička má naprosto odlišné zájmy a názory a jak nám řekla, je pro ni i chlapce obtížné „najít společnou řeč“.

Shrnutí: Věkový rozdíl je jedním z faktorů, který mezi babičkou a chlapcem zapříčiňuje obtížnější komunikaci a sblížení.

Rozhovor v 5. rodině

5. rodina působila bezproblémově. Rozhovoru se zúčastnili oba pěstouni. Generační rozdíl mezi prarodiči a chlapcem je 52 let. Prarodiče uvedli, že mezi nimi a chlapcem nejsou žádné vážné rozpory, jejich vztahy jsou velmi dobré. Na otázku, zda spolu tráví volný čas, odpověděli, že chlapec je přes týden na internátě, ale o víkendy si vždy najdou chvíli si popovídat, nebo se jít společně projít. Konkrétní společné zájmy však nemají. Prarodiče také uvedli, že mezi nimi a chlapcem vždy vládla vtaž založený na domluvě a vzájemné toleranci.

Shrnutí: Z toho rozhovoru jednoznačně nevyplývalo, že by generační rozdíl mezi chlapcem a prarodiči způsoboval nějaké obtíže.

Rozhovor v 6. rodině

V této rodině jsou pěstouni přibližně ve věku biologických rodičů dětí. U rozhovoru byly přítomni oba pěstouni. Dle vyprávění dotazovaných si svěřené děti rychle zvykly na nové prostředí, s pěstouny si rozumějí. Problémy způsobené generačním rozdílem nebylo relevantní vzhledem k věku dětí a pěstounů zjišťovat. Pěstouni uvedli, že komunikace mezi nimi a dětmi je velmi dobrá. Pěstounská péče v této rodině trvá dva roky a za tu dobu se mezi svěřenými dětmi a rodinou pěstounů vytvořil silný vztah. S prospěchem děti nemají žádné problémy. Pěstouni uvedli, že se s nimi doma pravidelně učí. Podle pěstounů pro děti nebyl problém ani začlenit se do školního kolektivu. Pěstounka je na mateřské dovolené a jak sama uvedla, díky tomu pro ni péče o čtyři děti není problém. Pěstouni chtějí, aby svěřené děti měli jejich příjmení. A momentálně tedy čelí problémům s vyřizováním této záležitosti. Na dotaz, zda mají nějaké konkrétní společné koníčky nebo zájmy odpověděli, že nikoliv.

Shrnutí: Jak jsem již uvedla, v této rodině nebylo relevantní zjišťovat, zda jsou případné komunikační problémy mezi dětmi a pěstouny způsobeny věkovým rozdílem. Mohla jsem si ale určitým způsobem „ověřit“, jak funguje komunikace v rodině, kde není velký věkový rozdíl mezi dětmi a pěstouny. Vzájemné porozumění v pěstounských rodinách samozřejmě není závislé jen na věkovém rozdílu, ale jak se například ukázalo v této rodině, to, že jsou pěstouni dětem věkově blíží, než jak je tomu v předchozích rodinách, představuje určitou výhodu.

Rozhovor v 7. rodině

Ze sedmého rozhovoru generační problém také nijak nevyplýnul. Spory, které vznikají mezi vnučkou a babičkou jsou většinou zapříčiněny dívčím špatným prospěchem. Babička uvedla, že důvodem je „lajdáctví“ vnučky. Jiné problémy nebyly uvedeny. Z babiččina vyprávění vyplývalo, že společné zájmy sice nemají, ale rozumí si, vycházejí spolu dobře.

Rozhovor v 8. rodině

V osmé rodině je věkový rozdíl mezi chlapcem a prarodiči 55 let. Rozhovor probíhal s dědečkem chlapce. Sociální pracovník se nejprve ptal dědečka, jak náhradní rodinnou péči zvládají. Odpověď zněla, že bez větších obtíží. S chlapcem

nejdou žádné problémy, vzájemně spolu dobře vycházejí. Dále se sociální pracovník dotazoval na chlapcův zdravotní stav. Dle výpovědi dědečka, došlo u chlapce k jednoznačnému zlepšení oproti původnímu stavu. Příčinou lepšího stavu je prý pravidelná léčba. Za lékaři však musí prarodiče dojíždět s chlapcem do Jihomoravského kraje (zhruba každé dva měsíce). Jak vyplynulo z rozhovoru, pro chlapcovy prarodiče je to fyzicky velmi náročné (cesta autobusem tam i zpět trvá přibližně osm hodin, dále doprava po městě, atd.). Tato léčba trvá asi dva roky. Dědeček také ale uvedl, že chlapce čekají ještě dvě návštěvy u těchto lékařů a pak bude předán do péče zdravotnického zařízení, které je pro rodinu na vzdálenost mnohem dostupnější.

Shrnutí: Generační rozdíl v této rodině nezpůsobuje komunikační problémy. Vzhledem k zdravotním problémům chlapce, je však třeba mu věnovat více péče. Prarodiče dle rozhovoru vše zvládají, ale vzhledem k věku je to pro ně fyzicky velmi náročné.

Rozhovor v 9. rodině

V této rodině jsou prarodiče starší o 52 let než chlapec. V rozhovoru se sociálním pracovníkem uvedli, že při chlapcově výchově jim pomáhá sestra chlapcovy matky. Prarodiče chlapci poskytují dobré rodinné zázemí, avšak jak sami uvedli, chlapec chce být občas raději u tety, jelikož její rodina je mu věkově bližší a má s nimi více společného (může si například hrát se stejně starým bratrancem). Na otázku, zda mají prarodiče s chlapcem nějaké společné koníčky odpověděli, že nikoliv. Chlapce prý zajímají zcela odlišné záliby (počítačové hry, zajímá se o elektroniku, věnuje se tancování), které jsou blízké jeho věku a oni k nim nemají žádný vztah.

Shrnutí: Prarodiče uvedli, že mezi nimi a chlapcem rozhodně nejsou žádné vážné spory, vycházejí a komunikují spolu dobře. Ale také sdělili, že chlapec rád tráví čas spíše u své tety, jelikož její rodina je mu věkově bližší a v důsledku toho mají více společného. Generační rozdíl v této rodině nezpůsobuje přímo problémy v komunikaci, ale je patrné, že na vztahy mezi chlapcem a prarodiči určitý vliv má.

Rozhovor v 10. rodině

V této rodině se pěstouni starají o fyzicky postiženého chlapce. Pěstouni jsou ve věku jeho biologických rodičů⁸. Problematika generačního rozdílu v této rodině tedy není. Mohla jsem si ale stejně tak jako v šesté rodině ověřit, jak mezi sebou chlapec a pěstouni komunikují, zda si rozumějí. Podle pěstounky se vzájemným porozuměním nemají žádný problém. Vycházejí spolu velmi dobře. Pěstounka uvedla, že má s chlapcem společnou zálibu ve čtení dobrodružných knížek a sledují dokumentární pořady. Dále jsem se zaměřila na otázku, jak pěstouni zvládají péči o chlapce. Mohla jsem totiž porovnat situaci s rozhovorem v osmé rodině. Jak jsem již uvedla, v osmé rodině pomáhají řešit chlapci jeho zdravotní potíže prarodiče, kteří jsou o 55 let starší než chlapec. Náročná lékařská vyšetření sice absolvují vytrvale, ale jak sami uvedli, velmi je to vyčerpává. Chlapec v 10. rodině vyžaduje celodenní péči pěstounky, jelikož má vážnou poruchu pohybového ústrojí. Často musí jezdit do různých zdravotnických zařízení. To s sebou přináší mnoho povinností, jež musí pěstounka obstarat. Na otázku sociálního pracovníka, jak vše zvládá, odpověděla, že zpočátku byla péče o chlapce náročná, ale časem si na všechny úkony a povinnosti zvykla, nyní má péči po „technické stránce“ (její slova) zvládnutou bez obtíží. Ke všemu přistupuje velmi energicky.

Shrnutí: V 10. rodině věkový rozdíl nezpůsobuje problémy v komunikaci mezi chlapcem a pěstouny. Lze říci, že je to tím, že se všichni zaměřují na zcela jiné problémy, které se týkají chlapcova zdravotního stavu.

Rozhovor v 11. rodině

V 11. rodině jsou pěstouni starší než dívka o 20 let (jsou ve stejném věku jako by byla biologická matka dívky). Měla jsem možnost hovořit i s dívkou, jelikož měla jarní prázdniny a byla právě doma. Při otázce na průběh pěstounské péče všichni uvedli, že spolu vycházejí bez obtíží. Rozumí si, jezdí společně na výlety – sbližuje je společný zájem o turistiku, dívka sama sdělila, že nemá s pěstouny problém hovořit o jakýchkoliv tématech. V této rodině věkový rozdíl zjevně zábrany v komunikaci nezpůsobuje.

⁸ Pěstouni jsou o 24 let starší než chlapec v pěstounské péči.

Závěr:

Z některých uvedených výpovědí může vyplynout otázka, proč děti nebyly svěřeny do péče jiným rodinným příslušníkům nebo do ústavní péče. Trend dnešní náhradní rodinné péče směřuje k tomu, aby děti, o které se nemohou (nebo nechtějí) starat jejich biologičtí rodiče, zůstaly (pokud možno) v rodinném prostředí. Z prvních čtyř rozhovorů lze říci, že generační rozdíly mohou být jedním z faktorů zapříčiňujících komunikační problémy. Děti a pěstouni mají odlišné zájmy a názory a je pro ně obtížné si vzájemně porozumět. V páté, sedmé, osmé a deváté rodině však veliký věkový rozdíl mezi dětmi a pěstouny nepředstavuje ztížení komunikace. Děti i pěstouni mají sice také odlišné záliby související s jejich věkem, ale přesto spolu dokáží dobře komunikovat. Ve třech rodinách mezi dětmi a pěstouny není generační rozdíl. V těchto rodinách komunikační problémy nemají. Lze říci, že právě věková blízkost je jedním z faktorů, který přispívá k jejich vzájemnému porozumění. Generační rozdíl tedy může představovat určitou bariéru v komunikaci mezi dětmi a pěstouny. Avšak tuto problematiku by bylo dobré sledovat z dlouhodobého hlediska - jak se s postupným dospíváním dětí situace nadále vyvíjí.

4.2. otázka: „Využívají dotazovaní služby sociálních pracovníků, státních institucí, popřípadě organizací zabývajících se náhradní rodinnou péčí?“

Cílem této otázky je zjištění, zda se dotazovaní v případě potřeby pomoci při řešení problémů obracejí na sociální pracovníky, popř. instituce zabývající se NRP, jaké s nimi mají zkušenosti, zda jsou s jejich prací spokojeni či nikoliv. Činností v oblasti NRP se zabývají mimo státních institucí i různé organizace (viz příloha 6). V kontextu této otázky hodnotí dotazovaní práci sociálních pracovníků, institucí a organizací se kterými se setkali při vyřizování záležitostí souvisejících s NRP. V rozhovorech se mj. hovoří o finančních příspěvcích – v souvislosti s tímto textem se jedná o sociální dávky, na které mají dotazovaní nárok od státu; popř. finanční příspěvky, které by mohly získat od různých organizací např. na pořízení zdravotních pomůcek, atd.

Rozhovor v 1. rodině

Jak jsem uvedla v předchozí otázce, v rodině jsou určité problémy mezi prarodiči a dětmi. Na otázku položenou sociálním pracovníkem, jak budou neshody řešit, pěstounka odpověděla, že zkusí s dětmi hovořit a trávit s nimi více času. Pokud by se vzájemné vztahy neurovnaly a prospěch dětí se nezlepšil, budou kontaktovat sociálního pracovníka a zváží další kroky⁹. Pěstounce jsem položila otázku, zda existují i jiné situace, kdy se obracejí na sociální pracovníky, popř. jiné instituce. Odpověď zněla, že kontaktují sociálního pracovníka, pokud potřebují bližší informace týkající se finančních nároků nebo potřebují poradit s vyřízením soudních záležitostí týkajících se výkonu NRP. Při řešení jiných problémů si zatím vždy dokázali poradit sami. Na jiné instituce se neobracejí, jelikož pomoc sociálních pracovníků byla pro ně vždy dostačující. Vzhledem k tomu se tedy o další instituce nebo organizace činné v NRP nezajímají. Se spoluprací se sociálními pracovníky mají spíše dobré zkušenosti.

Rozhovor v 2. rodině

Při rozhovoru se pěstounka sama obrátila na sociálního pracovníka s žádostí, zda by mohl s chlapcem promluvit a pomohl jim „prolomit“ komunikační bariéru. Pěstounka sdělila, že dosud služeb sociálních pracovníků využívala pouze v případech, kdy potřebovala pomoci s vyřízením soudních záležitostí souvisejících s NRP. Sdělila, že se v této oblasti zcela přesně neorientuje a kompetentní osobou, na kterou se obrací, jsou právě sociální pracovníci odboru péče o děti. Ostatní problémy, které se v průběhu pěstounské péče vyskytly, vždy zatím dokázala vyřešit sama nebo s pomocí své dcery. Tudíž se ani o jiné organizace nebo instituce působící v oblasti NRP nezajímá a nemá o nich přehled. Se spoluprací se sociálními pracovníky má dobré zkušenosti.

Rozhovor ve 3. rodině

Pěstounka na otázku odpověděla, že se sociálními pracovníky je v kontaktu pouze tehdy, pokud je třeba vyřídit formality související s výkonem pěstounské péče.

⁹ Sociální pracovník je dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí povinen sledovat vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiných fyzických osob než rodičů. Rodiny navštěvuje jednou za půl roku.

Případné potíže, které se v rodině vyskytnou, si zatím dle výpovědi dokázali vyřešit sami. Sice přemýšlejí o sehnání doučování pro vnučku, ale jinak pomoc jiných organizací nevyhledávají. Se sociálními pracovníky má špatné zkušenosti. Dotazovaná uvedla, že při začátcích výkonu pěstounské péče se setkala s lhostejným přístupem a neprofesionalitou sociálních pracovníků a úředníků a ztratila k nim důvěru.

Rozhovor ve 4. rodině

Babička odpověděla, že kromě komunikačních problémů, které způsobuje velký věkový rozdíl mezi ní a chlapcem, jiné závaznější problémy dosud neměli. Vzhledem ke špatnému prospěchu chlapce však na doporučení třídní učitelky začnou navštěvovat pedagogicko-psychologickou poradnu. Služeb jiných organizací nevyužívají. Se sociálním pracovníkem jsou v kontaktu pouze při jeho pravidelných půlročních návštěvách nebo pokud potřebují poradit v oblasti finančních příspěvků (zjištění, na jaké dávky mají nárok, atd.). S prací sociálních pracovníků byla dosud spokojena a tudíž, pokud by měla s chlapcem nějaký problém, se kterým by si sama nedokázala poradit, obrátila by se pro radu na sociálního pracovníka.

Rozhovor v 5. rodině

Pěstouni na uvedenou otázku odpověděli, že využívají občas poradenství a pomoci sociálních pracovníků a to v situacích, kdy potřebují zajistit formální záležitosti související s NRP¹⁰. Dále se pěstouni na sociálního pracovníka obracejí, pokud potřebují poradit se sociálními dávkami, na které by mohli uplatňovat nárok. O organizace zabývající se NRP se nezajímají. Se spoluprací se sociálními pracovníky byli dosud spokojeni. Dotazovaní uvedli, že pokud chtějí získat informace související s NRP, kontaktují právě sociální pracovníky.

Rozhovor v 6. rodině

V 6. rodině pěstouni odpověděli, že sociálního pracovníka navštěvují poměrně často. O novinky a informace spojené s pěstounskou péčí mají velký zájem. Získávají je mj. také na internetu nebo z dostupné literatury (knihy, časopisy

¹⁰ Např. jelikož se jim nedaří komunikovat s otcem chlapce, sociální pracovník jim zajišťoval od otce podpis na přihlášku na střední školu, atd. Na přihlášky je totiž třeba podpis zákonného zástupce, kterým je otec chlapce.

zabývající se NRP). Jsou v kontaktu s organizacemi zabývajícími se NRP (spojení na tyto organizace získali od sociálních pracovníků, popř. z internetu), jezdí na různá setkání pěstounských rodin. Pěstouni uvedli, že chtějí, aby pěstounská péče probíhala co nejlépe, tzn. aby dokázali předcházet problémům a zajistili dětem příjemné rodinné prostředí. Právě proto hledají informace z nejrůznějších zdrojů. S prací sociálních pracovníků i organizací, se kterými jsou v kontaktu, mají velmi dobré zkušenosti.

Rozhovor v 7. rodině

Dotazovaná v 7. rodině na otázku odpověděla, že služeb sociálních pracovníků využívá nerada a tudíž sporadicky. Potřebné informace související s výkonem NRP si shání sama z internetu, popř. z odborné literatury. Sociální pracovníky kontaktuje pouze pokud potřebuje poradit s vyřízením soudních záležitostí související s NRP. S prací sociálních pracovníků měla v minulosti špatné zkušenosti: jejich jednání bylo dle dotazované „neprofesionální a necitlivé“. O jiné organizace zabývající se NRP se nezajímá.

Rozhovor v 8. rodině

Dotazovaný odpověděl, že kontaktují sociálního pracovníka, pokud potřebují poradit v oblasti sociálních dávek. Se spoluprací se sociálními pracovníky mají dobré zkušenosti. Dále také dotazovaný uvedl, že než chlapec nastoupil do speciální základní školy, navštěvovali vzhledem k chlapcově špatnému školnímu prospěchu na doporučení učitelů ze základní školy (dále ZŠ) pedagogicko-psychologickou poradnu. Výuka na ZŠ byla pro chlapce náročná a nezvládal ji, což jej frustrovalo. Díky pomoci odborných pracovníků se prarodičům podařilo pro chlapce najít dobrou speciální ZŠ, kde je podle prarodičů spokojený. O dalších organizacích zabývajících se NRP dotazovaný sice má nějaké informace (získané z televize), ale zatím prý nepotřebovali využívat jejich služeb. Pokud potřebují poradit v záležitostech souvisejících s NRP, obracejí se na sociálního pracovníka.

Rozhovor v 9. rodině

Dotazovaná odpověděla, že v rodině nemají žádné problémy, které by vyžadovaly při řešení pomoci sociálních pracovníků, popř. jiných organizací. O organizacích zabývajících se NRP má určité informace od sociálních pracovníků

nebo z televize, ale blíže se o ně nezajímá. Je pouze v kontaktu se sociálním pracovníkem, jak dotazovaná uvedla, nejčastěji v případě zjišťování informací o sociálních dávkách. Práci sociálních pracovníků hodnotí spíše kladně.

Rozhovor v 10. rodině

V této rodině se pěstouni starají o handicapovaného chlapce. Jeho postižení vyžaduje celodenní péči, která je náročná nejen fyzicky, ale také finančně. Chlapec nemůže chodit, celý den tráví na lůžku. Bylo tedy třeba zajistit takové životní podmínky, které by mu poskytly pohodlí. Mezi jednu z nich patřilo zajistit pro chlapce polohovací postel, která je ovšem drahá. Pěstouni zkontaktovali různé organizace a získali potřebné finanční příspěvky. Pěstounka uvedla, že na organizace získali kontakty především díky spolupráci se sociálním pracovníkem, na kterého se v případě potřeby poradenství obracejí. S organizacemi i s prací sociálních pracovníků mají velmi dobré zkušenosti.

Rozhovor v 11. rodině

Dotazovaní uvedli, že služeb sociálních pracovníků využívají nyní jen sporadicky. Poradenství využívali více v začátcích pěstounské péče, kdy se potřebovali informovat na práva a povinnosti související s výkonem pěstounské péče. Momentálně jsou v kontaktu se sociálním pracovníkem pouze při jeho návštěvách. O jiných organizacích zabývajících se NRP mají určité informace (především z televize), ale jejich služeb nikdy nevyužili. S prací sociálních pracovníků jsou spíše spokojeni.

Závěr:

Dotazovaní využívají služeb sociálních pracovníků většinou v případě, že se chtějí informovat, na jaké finanční příspěvky mají nárok nebo potřebují poradit s vyřízením soudních záležitostí souvisejících s NRP. Spolupráci s nimi hodnotí v sedmi rodinách pozitivně. V souvislosti s tím také tito dotazovaní uvedli, že pokud by se vyskytly potíže související s NRP, využili by poradenství sociálních pracovníků. Ve dvou rozhovorech dotazovaní uvedli, že se sociálními pracovníky jsou v kontaktu pouze pokud je to nezbytně nutné (při vyřízení formálních záležitostí souvisejících s NRP). S jejich službami mají špatné zkušenosti. Své problémy si tedy raději vyřeší sami. V dalších dvou rodinách využívají poradenství sociálních

pracovníků poměrně často. Se vzájemnou spoluprací jsou velmi spokojeni. Dotazovaní uvedli, že se na sociální pracovníky obracejí, pokud potřebují získat informace nebo potřebují pomoci s řešením problémů souvisejících s NRP. V těchto rodinách se jedná o „klasickou“ zprostředkovanou pěstounskou péči, pěstouni jsou v kontaktu i s různými organizacemi zabývajícími se NRP. Ostatní rodiny služeb těchto organizací nevyžívají a ani o jejich činnosti nemají přehled.

4.3. „Která služba by podle dotazovaných usnadnila průběh NRP v jejich rodině?“

Cílem tohoto dotazu bylo, aby se dotazovaní zamysleli, jaká pomoc by právě pro ně byla nejúčinnější při řešení problémů souvisejících s NRP.

Rozhovor v 1. rodině

Dotazovaná na otázku odpověděla, že vzhledem ke zvýšení cen zboží a služeb by uvítala i zvýšení finančních příspěvků od státu. Ale zároveň však také dodala, že toto rozhodně není priorita, na kterou se v rodině zaměřují a která by ovlivňovala rodinné vztahy. Momentálně se spíše zaměřuje na špatný školní prospěch dětí a neshody, které s dětmi má. Ke zlepšení fungování NRP by podle dotazované pravděpodobně přispělo poradenství pracovníků pedagogicko-psychologických zařízení. Společně s manželem uvažují o využití těchto služeb jako jednoho z možných způsobů řešení uvedených problémů.

Rozhovor v 2. rodině

Dotazovaná odpověděla, že vzhledem k problémům, které nyní s chlapcem řeší, zvažuje možnost využití odborného poradenství psychologů jako jednoho z eventuálních způsobů řešení situace. Jiné služby, které by usnadňovaly průběh NRP nevedla.

Rozhovor ve 3. rodině

Dotazovaná odpověděla, že v jejich rodině NRP funguje víceméně dobře a tudíž služby, které by vedly k usnadnění průběhu NRP nepotřebuje. Dále uvedla, že by přivítala větší profesionalitu sociálních pracovníků, jelikož pak by vzájemná spolupráce byla rozhodně produktivnější.

Rozhovor ve 4. rodině

Dotazovaná odpověděla, že vzhledem k chlapcově špatnému školnímu prospěchu přemýšlí nad využitím služeb pracovníků pedagogicko-psychologických poraden. Dále také uvedla, že pokud se nepodaří zlepšit komunikační problémy, které mezi sebou s dětmi mají, uvažuje o využití služeb psychologů. Vzhledem k celkovému zdražování by také přivítala zvýšení finančních příspěvků od státu. Ekonomická situace jejich rodiny prý sice není kritická, ale občas vzniknou mezi dotazovanou a jejím manželem spory ohledně nedostatku financí a v důsledku toho dochází v rodinných vztazích k určitému napětí. Dle dotazované by tedy vyšší finanční příspěvky určitým způsobem přispěly k usnadnění průběhu NRP, jelikož by vyřešily, alespoň částečně, starosti s nedostatkem peněžních prostředků.

Rozhovor v 5. rodině

Pěstouni na otázku odpověděli, že v jejich rodině funguje NRP bez problémů. Pokud někdy potřebovali radu související s NRP, obrátili by se na sociální pracovníky a spolupráci s nimi hodnotí kladně. Dotazovaní sdělili, že z jejich pohledu žádnou službu, která by usnadnila průběh NRP zatím nepotřebují.

Rozhovor v 6. rodině

Dotazovaní odpověděli, že NRP v jejich rodině zatím probíhá bez větších problémů. Pokud potřebují poradit, obracují se na sociálního pracovníka nebo na organizace činné v oboru NRP. Rozhodně by však minimalizovali administrativní postupy, které jsou s vyřizováním žádosti o NRP spojeny.

Rozhovor v 7. rodině

Dotazovaná odpověděla, že NRP v jejich rodině probíhá dobře. Vzhledem k problémům dívky se školním prospěchem zvažuje pro ni sehnání doučování. Dále uvedla, že jelikož se kontaktu se sociálními pracovníky „nemůže vyhnout“, považuje za velmi důležité, aby se zlepšila úroveň poskytování poradenství a přístup pracovníků ke klientům.

Rozhovor v 8. rodině

Dotazovaný by uvítal zvýšení finančních příspěvků od státu. Jak uvedl, hmotnou nouzí sice v rodině netrpí, ale vzhledem k chlapcově onemocnění je třeba dojíždět za lékaři do jiných krajů a to je finančně náročné. NRP v jejich rodině jinak probíhá celkem bez větších obtíží. Pokud potřebují poradenství v této oblasti, obracejí se na sociálního pracovníka, popř. na pedagogicko-psychologické pracovníky. Jiné služby usnadňující její průběh tedy nepotřebují.

Rozhovor v 9. rodině

Dotazovaní odpověděli, že nemají potřebu vyhledávat služby, které by jim průběh NRP usnadnily, jelikož dosud všechny obtížnější situace dokázali vyřešit sami nebo s pomocí své dcery. V případě, že si chtějí upřesnit informace související s NRP, kontaktují sociálního pracovníka, ale jak sami sdělili, snaží se fungovat jako „každá jiná rodina“ a své problémy si vyřešit sami.

Rozhovor v 10. rodině

Dotazovaná sdělila, že pěstounská péče v jejich rodině probíhá dobře. Vzájemné vztahy jsou v pořádku. Uvedla také, že vzhledem k chlapcovu postižení by pro něho bylo pohodlnější, aby lékařská vyšetření, která přímo nevyžadují návštěvu zdravotnických zařízení, mohla být provedena v místě bydliště, jelikož časté lékařské prohlídky chlapce značně vyčerpávají. Dotazovaná poznamenala, že jsou ji však známy zákonitosti léčby a tyto požadavky je velmi složité realizovat.

Rozhovor v 11. rodině

Dotazovaní byli dosud s poskytovanými službami sociálních pracovníků spokojeni. Pěstounská péče v jejich rodině probíhá bez obtíží. Pokud potřebují poradit v záležitostech souvisejících s NRP, obracejí se na sociálního pracovníka. Jiné služby usnadňující průběh NRP nevyhledávají.

Závěr:

Dotazovaní mají pochopitelně v závislosti na problémech, které řeší, individuální představy o službách, které by usnadnily průběh NRP. V případě, že se děti potýkají se špatným školním prospěchem, vidí dotazovaní pomoc v poradenství

pedagogicko-psychologických pracovníků. Respondenti starající se o nemocné děti se zaměřují na určitá zlepšení pomoci z oblasti zdravotnictví. Zmiňována je také otázka finančních příspěvků. Vzhledem k celkovému zdražování zboží a služeb by respondenti uvítali i vyšší finanční příspěvky od státu. V rodině, kde se potýkají s nedostatkem financí, považují právě zvýšení sociálních dávek za jednu z možností usnadnění průběhu NRP. Dotazovaní, kteří mají negativní zkušenosti s poskytovanými službami sociálních pracovníků, apelují na jejich větší profesionalitu. Vzhledem k tomu, že při výkonu NRP je nezbytné být se sociálními pracovníky v kontaktu, domnívají se tito dotazovaní, že právě zkvalitnění práce sociálních pracovníků je jedním z faktorů usnadňujících průběh NRP.

ZÁVĚR

Závěr bakalářské práce je shrnutím poznatků a zjištění, ke kterým jsem dospěla. Náhradní rodinná péče je pro společnost potřebnou institucí. Jejím hlavním cílem je zabezpečit pro opuštěné děti láskyplné a starostlivé rodinné prostředí, ve kterém mohou vyrůstat. Na druhé straně představuje NRP možnost pro bezdětné páry mít vlastní rodinu. Rodina předává dětem normy, hodnoty a mravní principy, které jsou specifické pro danou společnost. Vztahy v rodině nemusí být založeny jen na biologických poutech. „Lze pokládat za prokázané, že dítě samo za rodiče přijímá toho, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chová, a nikoliv toho, kdo se tak nechová a své rodičovství prokazuje pouze úředním potvrzením rodičovství biologického“ [Matějček a kol. 1999; 61].

Z dotazování s rodinami s NRP, které jsem realizovala, vyplynul problém generačního rozdílu mezi dětmi a „rodiči“ jako ztěžující faktor při průběhu NRP. Děti i pěstouni mají odlišné názory a zájmy mj. související s jejich věkem a ovlivněné trendy doby, ve které probíhal jejich socializační proces. Negativní působení velkého věkového rozdílu na vztahy v rodině se projevuje především na obtížnějším navázání vzájemné komunikace. V návaznosti na tuto problematiku byli pěstouni dotazováni, zda při řešení problémů využívají služeb státních institucí a dalších organizací činných v NRP. Respondenti, kteří jsou se spoluprací se sociálními pracovníky spokojeni uvedli, že se na ně obracejí v případě, že potřebují pomoci s vyřízením soudních záležitosti, chtějí se informovat na finanční příspěvky od státu nebo potřebují jiné poradenství v oblasti NRP. Dotazovaní, jenž mají špatné zkušenosti, si své problémy raději řeší sami.

V případě, že se pěstouni potýkají se zdravotními problémy svěřených dětí, spatřují podporu NRP v poskytnutí kvalitní lékařské péče. Rodiny s tíživou finanční situací by uvítaly zvýšení finančních příspěvků od státu. Pro dotazované hrají důležitou roli kvalitní služby v oblasti poradenství.

Závěry, které vyplynuly z mého výzkumu, jsou relevantní pro vybraný vzorek dotazovaných. Pro aplikování výsledků výzkumu na účastníky NRP v České republice by bylo zapotřebí zkoumat problematiku v širším kontextu sociálních souvislostí a použít reprezentativního vzorku respondentů.

Seznam použité literatury

1. ARCHEROVÁ, C. (2001). *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-578-4.
2. BUBLEOVÁ, V., BENEŠOVÁ, L. *Adopce. Com, Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Středisko náhradní rodinné péče.
3. BUBLEOVÁ, V., DECKÁ, J., HABERLOVÁ, V., HOLÁ, B., MALIKOVÁ, J., VÁVROVÁ, A. (2007). *Pěstouni mají právo na služby: praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit.
4. JANDOUREK, J. (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-535-0.
5. KONEČNÁ, H. (2003). *Na cestě za dítětem, Dvě malá křídla*. Praha: Academia, ISBN 80-200-1055-6.
6. KOVAŘÍK, J. a kol. (2004). *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-957-7.
7. MATĚJČEK, Z. a kol. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-304-8.
8. MATĚJČEK, Z. a kol. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-637-3.
9. NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. (2007). *Zákon o sociálně právní ochraně dětí, Komentář*. Praha: Linde, ISBN 978-80-86131-72-6.
10. PLECITÝ, V. (2007). *Zákon o rodině*. Praha: Eurounion, ISBN 978-80-7317-063-9.
11. SCHOOLER, Jayne E. (1999). *Adopcia – vzťah založený na sl'ube*. Bratislava: Návrat domov, ISBN 80 – 967954 – 2 – 2.
12. SOBOTKOVÁ, Irena (2003). *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 80-86552-62-4.

13. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu, Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, ISBN 80-85834-60-X.
14. ŠANDEROVÁ, J. (2005). *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), ISBN 80-86552-62-4.
15. ŠKOVIERA, A. (2007). *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-318-5.

Časopisy

1. „Aktuální otázky náhradní rodinné péče“. *Sborník ze VII. celostátního semináře NRP Brno, 10. – 11. 10. 200*. Brno: Triada
2. SOBOTKOVÁ, I. (2003). „Výzkumy pěstounských rodin – co ukázaly rozhovory“. *Náhradní rodinná péče*, r. 6: 2; 28-31. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, ISSN 1212-3765.

Internet

1. Statistika-tabulky [online]. Stránky Adopce.com, projekt náhradní rodinné péče [cit. 2008-03-14].

Dostupný z WWW: <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=22#>

2. TISKOVÁ ZPRÁVA: Mezinárodní organizace kritizují ČR za trvale vysoký počet dětí vyrůstajících v ústavní péči [online]. Stránky Střediska náhradní rodinné péče [cit. 2008-03-14].

Dostupný z WWW: <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=22>

3. Zpráva o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v roce 2006 [online]. Stránky Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.umpod.cz/ZPR06%20Příloha%20II%20-%20adopce.pdf>

4. Aktuální informace č. 15/07 - Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2006 [online]. Stránky Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.uzis.cz/download.php?ctg>

5. Aktuální informace č. 15/07 - Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2006 [online]. Stránky Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.uzis.cz/download.php?ct>

Přílohy

Seznam příloh:

- Příloha 1: **Statistiky pěstounské péče a osvojení v České republice**
- Příloha 2: **Počet dětí v ústavní péči v roce 2004**
- Příloha 3: **Statistika adopce do zahraničí za rok 2006**
- Příloha 4: **Kojenecké ústavy a dětské domovy - počet přijatých dětí, rok 2006 (Česká republika)**
- Příloha 5: **Kojenecké ústavy a dětské domovy - počet propuštěných dětí, rok 2006 (Česká republika)**
- Příloha 6: **Instituce a organizace zabývající se NRP v České republice**

Příloha 1: **Statistiky pěstounské péče a osvojení v České republice**

Počet dětí svěřených do pěstounské

rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
počet	775	771	744	766	656	792	842	942	750	802	879	884	908	863	1 015	1 089	864	889

Počet žadatelů o pěstounskou péči

rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
počet	451	482	501	484	455	387	516	427	640	864	720	632	730	752	809	760	703	682

Počet pěstounských rodin

rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
stav k 31.12.	-	-	-	4 028	4 060	4 256	4 481	4 560	4 555	4 661	4 488	4 607	4 665	4 844	4 760	4 722	4 720	4 845

Počet žadatelů o osvojení

rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
počet	2250	2352	2245	2 254	1 875	1 990	1 980	1 650	2 284	2 531	2 123	1 969	2 100	2 369	2 440	2 524	2 500	2 341

Počet osvojených dětí

rok	2000	2001	2002	2003	2004
nezrušitelné	1 492	1 323	1 297	1 204	1 154
zrušitelné	164	158	123	125	143

Pramen: Statistika-tabulky [online]. Stránky Adopce.com, projekt náhradní rodinné péče [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW:

<http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=22#>

Příloha 2: **Počet dětí v ústavní péči v roce 2004**

Zařízení ústavní péče	Počet dětí
Kojenecké ústavy	1 565
Dětské domovy	4 867
Výchovná zařízení	2723
Ústavy sociální péče pro mládež	11 281
Počet umístěných dětí celkem	20 441
Ostatní zařízení	Počet dětí
Dětské SOS vesničky	100
Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Klokánek	500
Počet umístěných dětí celkem	600

Pramen: TISKOVÁ ZPRÁVA: Mezinárodní organizace kritizují ČR za trvale vysoký počet dětí vyrůstajících v ústavní péči [online]. Stránky Střediska náhradní rodinné péče [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=22>

Příloha 3: **Statistika adopce do zahraničí za rok 2006**

Počet žadatelů ze zahraničí	
Itálie	15
Německo	13
Rakousko	5
Dánsko	1
Francie	1
Celkem	35
Počet dětí svěřených Úřadem do preadopční péče do zahraničí	
Německo	12
Dánsko	10
Itálie	5
Francie	2
Švédsko	2
Rakousko	1
Celkem	32

Pramen: Zpráva o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v roce 2006 [online]. Stránky Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.umpod.cz/ZPR06%20Příloha%20II%20-%20adopce.pdf>

**Příloha 4: Kojenecké ústavy a dětské domovy - počet přijatých dětí, rok 2006
(Česká republika)**

Území, kraj	Celkem	Počet dětí přijatých během roku			Z celkového počtu přijatých dětí		
		V tom			handicapovaných	romských	týraných
		ze zdravotních důvodů	ze sociálně - zdravotních důvodů	ze sociálních důvodů			
Hl. m. Praha	196	21	117	58	10	28	6
Středočeský	168	43	33	92	40	45	2
Jihočeský	-	-	-	-	-	-	-
Plzeňský	86	25	12	49	8	21	2
Karlovarský	115	10	-	105	5	29	-
Ústecký	121	32	20	69	10	55	5
Liberecký	49	4	9	36	6	12	5
Královéhradecký	13	-	-	13	4	3	-
Pardubický	124	55	34	35	14	7	-
Vysočina	76	20	19	37	8	16	1
Jihomoravský	137	53	9	75	27	24	3
Olomoucký	223	110	15	98	115	39	-
Zlínský	77	24	11	42	4	2	-
Moravskoslezský	288	122	22	144	42	64	13
ČR	1 673	519	301	853	293	345	37

Pramen: Aktuální informace č. 15/07 - Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2006 [online]. Stránky Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.uzis.cz/download.php?ctg>

Příloha 5: Kojenecké ústavy a dětské domovy - počet propuštěných dětí, rok 2006 (Česká republika)

Území, kraj	Počet propuštěných dětí během roku									Zemřelí	Z celkového počtu propuštěných		
	Celkem	do vlastní rodiny	v tom						handicapovaných		romských	týraných	
			do adopce			do jiné formy náhradní rod. péče	do dětského domova	do ústavu sociální péče					jinam
		pro nezámjem	se souhlasem rodičů	na základě zbavení rodič. práv									
Hl. m. Praha	199	99	23	30	6	17	16	1	7	1	8	10	5
Středočeský	140	69	16	28	2	6	10	6	3	2	25	43	2
Jihočeský	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Plzeňský	93	31	8	17	1	7	16	6	7	1	11	25	3
Karlovarský	110	32	22	27	-	13	4	5	7	-	11	43	1
Ústecký	158	28	25	35	-	17	29	6	18	-	11	43	1
Liberecký	41	9	5	20	-	2	3	2	-	1	3	15	3
Královehradecký	17	8	1	4	-	3	-	1	-	-	-	-	-
Pardubický	130	77	3	17	2	12	11	7	1	-	16	5	-
Vysočina	67	29	5	16	-	6	10	1	-	1	7	21	4
Jihomoravský	144	84	14	21	-	11	6	4	4	2	21	30	1
Olomoucký	215	164	2	19	2	2	22	2	2	3	87	26	-
Zlínský	88	73	4	2	-	6	1	-	2	1	13	4	1
Moravskoslezský	312	158	3	32	9	43	12	5	50	5	46	87	18
ČR	1714	861	131	268	22	145	140	46	101	17	259	343	39

Pramen: Aktuální informace č. 15/07 - Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2006 [online]. Stránky Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.uzis.cz/download.php?ct>

Příloha 6: **Instituce a organizace zabývající se NRP v České republice**

1. Státní instituce

1.1. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 4:

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou:

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady,
- d) ministerstvo,
- e) Úřad.

Sociálně právní ochranu dále zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.

1.2. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 11 poradenská činnost:

1. Obecní úřad obce s rozšířenou působností

- a) pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,
- b) poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,
- c) pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů dovisených s péčí o dítě a jeho výchovou,
- d) poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte.

2. Krajský úřad zajišťuje

- a) přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu,
- b) osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy.

3. Krajský úřad může zajišťovat přípravu a poradenskou pomoc podle odst. 2 také v případech poručenství, jestliže poručník o dítě osobně pečuje, nebo v případech svěřením dítěte do výchovy podle § 45 zákona o rodině.

4. Krajský úřad je povinen alespoň jednou v roce zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče. Konzultací se kromě odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů zúčastňují také pěstouni, kteří mají trvalý pobyt na území kraje; konzultací se mohou zúčastnit též děti svěřené těmto pěstounům do pěstounské péče a další fyzické osoby, které tvoří s pěstounem domácnost.

5. Preventivní a poradenská činnost podle § 10 odst. 1 písm. b), c), a f) a poradenská činnost podle odst. 1 písm. a) a b) se poskytuje i jiným osobám zodpovědným za výchovu dítěte.

Pramen: NOVOTNÁ Věra, BURDOVÁ Eva, 2007. „Zákon o sociálně-právní ochraně dětí“ Praha: Linde, ISBN 978-80-86131-72-6

2. Celorepublikové organizace zaměřené na NRP

1. Fond ohrožených dětí, o.s.
2. Natama, o.s.
3. Rozum a Cit, o.s.
4. Sdružení pěstounských rodin
5. Sdružení SOS dětských vesniček, o.s.
6. Středisko náhradní rodinné péče
7. Triada – poradenské centrum, o.s.
8. Trialog (Brněnský institut rozvoje občanské společnosti)

Pramen: BUBLEOVÁ, Věduna, DECKÁ, Jana, HABERLOVÁ, Věra, HOLÁ, Barbora, MALIKOVÁ, Jaroslava, VÁVROVÁ, Alena, (2007). *Pěstouni mají právo na služby: praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit

Seznam obrázků

<u>Obrázek 1 (strana 3)</u>	Přehled typů NRP.
<u>Obrázek 2 (strana 11)</u>	Pěstouni podle věku.
<u>Obrázek 3 (strana 11)</u>	Pěstouni podle úrovně dosaženého vzdělání.
<u>Obrázek 4 (strana 12)</u>	Považujete pomoc poskytovanou u nás pěstounským rodinám za dostatečnou?
<u>Obrázek 5 (strana 12)</u>	Hodnocení účinnosti pomoci pěstounským rodinám a počty handicapů u dětí svěřených do pěstounské péče.
<u>Obrázek 6 (strana 13)</u>	Hodnocení účinnosti pomoci pěstounským rodinám a materiální zajištění domácnosti pěstounů.
<u>Obrázek 7 (strana 14)</u>	Kdo je hlavním zdrojem pomoci pěstounům při řešení problémů s výchovou dětí v pěstounské péči.
<u>Obrázek 8 (strana 15)</u>	Opatření, která by nejvíce napomohla řešení situace pěstounských rodin.
<u>Obrázek 9 (strana 17)</u>	Motivace pěstounství.